

**ЗЕМЉЕ И ГРАДОВИ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА У X ВЕКУ ПРЕМА
ДЕЛУ КОНСТАНТИНА ПОРФИРОГЕНИТА, ПРИКАЗАНИ
НА КАРТИ ГИЈОМА ДЕ ЛИЛА ПОЧЕТКОМ XVIII ВЕКА**

Мирко Грчић¹ и Љиљана Грчић

¹Географски факултет, Универзитет у Београду, Република Србија

Сажетак: У овом раду се расправља о перцепцији земаља и градова западног Балкана X века по Константину VII Порфирогениту, према карти Де Лида и неким новијим сазнањима на пољу историјске географије. Циљ овога рада је да размотри карту западног Балкана половином 10. века и да идентификује прве словенске „насељене градове“, на основу два међусобно повезана извора. Први извор је дело Константина VII Порфирогенита *De administrando Imperio*, настало средином 10. века, а други је до сада мало пручена али драгоцена карта француског картографа Гијом де Лида (*Guillelmo del' isle*) „Источна империја и околни региони према Константину Порфирогениту“. Карта је израђена око 1718. године према коментару бенедиктинца и истакнутог историчара Анселма Бандурија, пореклом из Дубровника, аутора обимног дела које је ушло у Париски корпус, заједно са новим издањем чувеног Порфирогениновог списка

Кључне речи: Порфирогенит, Гијом де Лил, историјска географија, Западни Балкан, Византија

Original scientific paper

**COUNTRIES AND CITIES OF 10TH CENTURY WEST BALKANS
ACCORDING TO CONSTANTINE PORPHYROGENITUS
ON THE MAP OF GUILLAUME DELISLE**

Mirko Grčić¹ and Ljiljana Grčić

¹Faculty of Geography, Belgrade University, Republic of Serbia

Abstract: The paper discusses the perception of countries and cities of 10th century West Balkans according to Constantine Porphyrogenitus VII, as displayed on Guillaume Delisle's map and some recent findings within the field of historical geography. The aim of the paper is to argue the mid-10th century West Balkans map and identify the pioneer Slavic settlements on the basis of two mutually connected sources. The first one is *De administrando Imperio* by Constantine Porphyrogenitus VII dating back from mid-10th century, and the other one is a poorly studied but priceless map designed by Guillaume Delisle, a French cartographer, titled „Eastern Empire and neighboring regions of Constantine Porphyrogenitus“. According to Anselmo Banduri, a Benedictine scholar and historian from Dubrovnik, who wrote an extensive writing that became a part of Parisian corpus along with the latest edition of the famous Porphyrogenitus's essay, the map was designed around 1718.

Key words: Porphyrogenitus, Guillaume Delisle, historical geography, West Balkans, Byzantine.

ЗНАЧАЈ ДЕЛА КОНСТАНТИНА
ПОРФИРОГЕНИТА ЗА ПРОЧАВАЊЕ
ИСТОРИЈСКЕ ГЕОГРАФИЈЕ БАЛКАНА

THE RELEVANCE OF CONSTANTINE
PORPHYROGENITUS'S WORK FOR THE
STUDYING OF BALKANS HISTORICAL
GEOGRAPHY

Константин VII Порфирогенит, син и наследник византијског цара Лава VI, рођен је 905. године а на престо је ступио формално 913. године, већ у 7. години. Око њега се смењују намесници, да би 919. године добио старатеља, таста Романа Лакапина, који је владао све до 944. године. Будући да је рођен у Порфири тј. одаји у царском двору поплочаној гримизним мермером или порфиром, назван је Порфирогенит (Каплан, 2007). Пуних 36 година Константин Порфирогенит је био само титуларни цар. Упоредо са царским дужностима које је преузео 944. године, бавио се писањем, све до смрти 959. године. Овај византијски крунисани учењак и писац, познат је по четири изузетно вредна дела, која су му донела славу: *De administrando Imperio* - DAI (О управљању царством), *De Thematibus* (О темама), *De Ceremoniis Aulae Byzantinae* (О церемонијама на византијском двору), и *Vita Basilii* (Живот Василија) (Норич, 2010). Сматра се да је дело DAI настало у периоду између 948. и 952. г. Написао га је као упутство за свог сина Романа II (959-963), у којем говори, пре свега, о спољној политици Византије према околним народима. Претпоставља се да су поглавља од 29-36 написана за годину дана, између 1. септембра 948. г. и 31. августа 949. г., док је 30 глава додата касније (Бурџ, 1906). Друго дело, настало око 934. године, представља историјски и географски опис царских провинција, обично познатих као административни и војни окрузи у царству. Треће најопширније дело, настало после 952. године, представља енциклопедију византијских ритуала. У четвртм делу, насталом око 950. године, Порфирогенит је дао животопис свог деде Василија I (867-886).

За историју Византије први се озбиљно заинтересовао немачки хуманист Hieronymus Wolf (1516-1580). У разним земљама, из различитих побуда, крајем XVI и почетком XVII века европски хуманисти почели да се

Constantine Porphyrogenitus VII, a son and heir of Byzantine emperor Leo VI, was born in 905 and formally was made heir to the throne in 913 at the age of 7. His deputies had been many until 919 as his father-in-law Roman Lakapin was appointed his guardian and ruled until 944. Born in the chambers of emperor's court paved with crimson marble or porphyry, he was named Porphyrogenitus (Каплан, 2007). For 36 years, Constantine Porphyrogenitus had been nothing by an emperor by title. Along with his formal duties that he overtook in 944, he had also been a writer until his death in 959. This Byzantine scholar and writer was also known for four of his works that had made him famous: *De administrando Imperio* - DAI (On Ruling an Empire), *De Thematibus* (On Topics), *De Ceremoniis Aulae Byzantinae* (On Ceremonies at Byzantine Court), and *Vita Basilii* (The Life of Vasilis) (Норич, 2010). DAI is believed to have been written between 948 and 952 as an instruction for his son Roamn II (959-963), in which he discussed Byzantine foreign policy. Chapters 29-36 took one year to write, between September 1 948 and August 31 949 whereas chapter 30 was added a year later (Bury, 1906). The second work (around 934) was a historical and geographical description of Empire's provinces, usually referred to as administrative and military districts. The third and most extensive work (after 952) was an encyclopedia of Byzantine rituals and the fourth one (written around 950) was a description of Porphyrogenitus's grandfather Vasilis I (867-886).

German humanist Hieronymus Wolf (1516-1580) was among the pioneer scholars interested in Byzantine history. European humanists from different countries had had different motives to show interest in Byzantine historical and legal sources in late 16th and

интензивније баве византијским историјским и правним изворима. Под патронатом Луја XIV, чувена штампарија у Лувру, издала је велику серију византијских извора са латинским преводима и стручним коментарима, међу њима и дело Константина Порфирогенита (1648), и тако је настао Париски корпус, тј. прва, раскошно издата колекција византијских наративних извора са латинским преводима и стручним коментарима, на коју се наслањају и доцније колекције - млетачка потпуно, а бонска највећим делом, у коме су узели учешће најпознатији историчари тадашње Француске. У Париски корпус је ушло и дело *Imperium Orientale sive antiquitates Constantinopolitanae* (у 2 књиге, 1711. г.), које је написао бенедиктинац Анселмо Бандури, пореклом из Дубровника (1670-1743), истакнути историчар, археолог и нумизматичар. Ту је Бандури дао и ново издање са коментарима, чувеног Порфирогенитовог списа *De Administrando Imperio*, израђено на основу јединог досад познатог рукописа из византијског периода (XI в.) (Острогорски, 1959).

Порфирогенитов спис даје представе о земљама, народима и насељеним градовима на простору Балкана, али без картографске визуелизације. Тај недостатак покушао је да надокнади картограф Де Лил, почетком 18. века. „Историографија ће остати зависна од картографије свога времена, али још више од оне прошле и превазиђене, која симболички представља делић света, у међувремену промењеног и која је због тога постала незаменљив извор“ (Ћирковић, 1991).

ВЕРОДОСТОЈНОСТ КАРТЕ ГИЈОМА ДЕ ЛИЛА

Перцепција геополитичке и културно-географске структуре Балкана у путописима, извештајима, схемама и картама европских аутора у средњем веку била је површна и често погрешна. Знање о Српским Земљама кренуло је нагло унапред крајем 17. и почетком 18. века, и то из два разлога. Први је практични интерес,

early 17th centuries. Under the patronage of Luis XIV, a famous printing office from Louvre published a series of Byzantine sources with Latin translations and professional comments. Constantine Porphyrogenitus's work (1648) was among those works and so the Parisian corpus was made, which presented the first extensive collection of Byzantine narrative sources with Latin translations and professional comments. It was later complemented with other collections – Venetian in full and partly Bonne collection, on which most famous historians of the France had worked. Parisian corpus also included *Imperium Orientale sive antiquitates Constantinopolitanae* (2 books, 1711) written by Anselmo Banduri of Dubrovnik (1670-1743), a well-known historian, archaeologist, and numismatist. Banduri published a new edition of famous Porphyrogenitus's writing *De Administrando Imperio* based upon the only known writing from Byzantine period (11th century) along with comments (Острогорски, 1959).

Porphyrogenitus's writings provide an insight into countries, peoples, and settlements of the Balkans but without any cartographic visualization. A cartographer named Delisle attempted to fill this gap in early 18th century. „Historiography will remain dependent on cartography of the that time but even more it will depend on cartography of earlier times that symbolically represents a part of the world which had made it an inevitable resource“ (Ћирковић, 1991).

CREDIBILITY OF GUILLAUME DELISLE'S MAP

Perception of geopolitical and cultural-geographical structure of the Balkans in medieval reports, schemes, maps, and year-books was superficial and often incorrect. Knowledge on Serbian Countries started to improve in late 17th and early 18th centuries for two reasons. The first reason was a practical

проистекао за време великог хришћанског рата против Турака после друге опсаде Беча 1683. год. „Србија је највише занимала велике државе као ратиште, јер су сасвим тачно слутиле да је у њој кључ за решавање Источног питања, које се почело брже одмотавати од великог рата за ослобођење од Турака, који се привремено свршио Карловачким миром 1699. године“ (Радојчић, 1927).

Други је научни интерес, проистекао из просветитељске епохе и „храћен општом жељом за сазнањем“ (Ћирковић, 1991). Парадоксално је да је византијска култура оставила сјајна књижевна и уметничка дела, али не и картографска. Де Лил је покушао да нацрта имагинарну карту овог дела Византијског света на основу Порфирогенитовог списка, за којег је сматрао да је објективан, наизглед без идеолошких претензија, само из научних побуда и ништа више. У Француској су у 17. веку израда и публикавање карата били под доминацијом малог броја породичних презимена, Сансон (Sanson), Касини (Casinni), Џаило (Jaillot), Де Лил (Delisle). Николас Сансон (Nicholas Sanson, 1600-1667), који је заснивао своја дела на веродостојним приказима територија са тачним географским конструкцијама, сматра се оснивачем француске картографске школе, која је постепено преузела примат који су држали холандски картографи (Срејовић Д., 1991). Де Лилова фамилија је у раном 18. веку редефинисала европску картографију. Отац породице, Клод де Лил (Claude De L'Isle, 1644-1720), у Паризу је радио као историчар и географ код Сансона, и увео је своја 4 од укупно 11 синова у овај посао. Гијом (Guillaume Delisle, 1675-1726), Симон Клод (Simon Claude, 1675-1726), Јозеф Николас (Joseph Nicholas, 1688-1768), Луј (Louis, 1720-1745), оставили су свој печат у послу на различите начине. Компанија коју је основао Клод Де Лил, дала је велики допринос француској изради карата, у време кад су холандски издавачи имали одлучујућу реч на тржишту карата. Холандска картографија била је више „декоративна“, док је француска била више „научна“. Де Лилови су промовисали школу „позитивне

interest due to the great Christian war against the Turks after the second siege of Vienna in 1683. „Great countries considered Serbia mostly as a battlefield as they saw it as a key to the Eastern matter that quickly emerged due to the great war for freedom against the Turks, which temporarily ended with Treaty of Karlowitz in 1699.“ (Радојчић, 1927).

The second interest was of a scientific nature due to the Renaissance epoch and „general hunger for knowledge“ (Ћирковић, 1991). The paradox was that Byzantine culture left wonderful literary and art heritage but not cartographic. Deliles attempted to draw an imaginary map of this part of Byzantine empire based upon Porphyrogenitus's writings, which he believed to be objective and free of ideological pretensions. In 17th century France, design and publishing of maps were dominated by few families: the Sansons, the Casinnis, the Jaillots, and the Delisles. Nicholas Sanson (1600-1667), who based his work on legible outlines of territories with exact geographical constructions, is deemed as the founder of French cartographic school that took the leading position from the previously dominant Dutch scholars (Срејовић, 1991). In early 18th century, Delisle family redefined European cartography. Father of the family Claude De L'Isle (1644-1720), worked in Paris as a historian and geographer with Sanson and introduced four of his eleven sons into this business. Guillaume, (1675-1726), Simon Claude (1675-1726), Joseph Nicholas (1688-1768), and Louis (1720-1745) left their mark in different ways. The company founded by Claude De L'Isle had largely contributed French mapping at the time when Dutch publishers had the leading role at the map market. The Dutch cartography was more of a decorative nature unlike the French that was more scientific. The De L'Isles promoted the school of „positive geography“ (positivistic) and set high standards of the French cartography „golden age“. Guillaume De L'Isle was taught astronomy, life science, mathematics and scientific cartography by

географије“ (позитивистичке) и поставили су високе стандарде „златног доба“ француске картографије. Гијом де Ли́ла је подучавао Ј. Д. Касини (J. D. Cassini) у астрономији, природним наукама, математици и у области научне картографије. Касини је дошао из Италије у Француску где га је Луј XIV именовao 1669. г. за директора Париске опсерваторије, која је тада и основана. Гијом је креирао технику познату као „научна картографија“, која је у суштини продужетак Сансонове „позитивне географије“. Прецизније мерење у „научној“ фази картографије појачало је симболичку моћ карата. Тачност карата постаје нова снага власти (Harley, 1988). Стога је Гијом де Лил изабран у Француску краљевску академију наука (Academie Royale des Sciences) у својој 27. години. Он је већ 1718. године добио највише признање, титулу „Први краљевски географ Француске“ (Premier Geographe du Roi) и за њега је специјално изграђен кабинет (Sandler C., 1905). Од 1718. г. био је персонални инструктор у географији за младог краља Луја XIV. Он је увео математичке методе у картографију и његове мапе су разбиле многе митове који су се преносили на мапама од средњег века. Његов рад је значајан као прелаз од мапа холандске школе, које су биле високо декоративне и уметнички оријентисане, ка више научном приступу. Гијом је редуковао значај декоративних елемената у картама и нагласио научну основу на којој их је конструисао.

Гијомов први атлас, публикован 1700. г., садржи мапе новооткривених делова света, које приказују мноштво података и тачних информација и неоптерећених сувишним детаљима. По наруцби руског цара Петра Великог, израдио је мапу Руске империје и карту Каспијског мора (National geographic..., 2006). После изненадне смрти, Де Лилову издавачку фирму је преузео његов асистент Филип (Phillipe Buache). Гијомова браћа, Јозеф Николас и Луис Де Лил, били су запослени у служби Петра Великог у Русији као астрономи и истраживачи. Њихов млађи брат, Јозеф Николас био је у служби царске опсерваторије у Санкт Петербургу више од 20 година. Вратио

J. D. Cassini. Cassini came from Italy to France where Louis XIV appointed him the head of Paris observatory in 1669. Guillaume created a technique well-known as „scientific cartography“ that was basically an extended version of Sanson’s „positive geography“. A more precise measures and more precise measurements in the “scientific” stage of cartography intensified symbolic power of maps. Accuracy of the maps is becoming a new force of authorities (Harley J.B., 1988). Therefore, Guillaume Delisle was elected to the French Royal Academy of Sciences (Academie Royale des Sciences) in his 27th year of age. Already in 1718 he received the highest award, the title of “the first royal geographer of France” (Premier Geographe du Roi) and was specially built cabinet for him (Sandler, 1905). From 1718 he was a personal teacher for geography of young King Louis XIV. He introduced mathematical methods in cartography and his maps shattered many myths that have been passed on the maps since middle Ages. His work is significant as the transition from the maps of the Dutch school, which were highly decorative and artistic oriented, towards a more scientific approach Guillaume reduced the importance of the decorative elements in the maps and stressed the scientific basis on which he was constructed it. Russian Tsar Peter the Great commissioned the map of the whole Russian Empire from Guillaume Delisle (National geographic society, 2006).

Guillaume’s first atlas was published in 1700, and it was containing maps of newly discovered parts of the world showing a lot of data and accurate information, but was not burdened with unnecessary details. On order of Peter I, he did a map of the Caspian Sea, on which was for the first time exactly shown its true position and configuration. After sudden death, Delisle’s publishing company was taken over by his assistant Philippe Buache. Guillaume brothers, Joseph Nicholas and Louis Delisle were employed in Russia in the service of Peter the Great as astronomers and

се у Француску 1747. год., са значајним новим материјалима и свежим подацима који се односе на истраживање дужине северних обала Русије и Америке, које је публикувао као *Atlas Russicus*, 1747.

Издао је и неколико карата Америке, као што су „*Carte du Mexique et de la Floride ... et des Environs de la Riviere de Mississipi*“ (око 1703) (прва штампана карта која је детаљно приказивала ток Мисисипија и путеве његових истраживача) и „*Carte de la Louisiane et du Mississipi*“ (1718). Мапа, која је публикована 1718, била је коришћена скоро век касније за одређивање простора познатог као Луизијана, током мира са Сједињеним Државама 1803. године. Гијом је био представник нове генерације научних картографа, чије су мапе Африке и Америке биле посебно цењене.

За проучавања Западног Балкана је од посебне важности карта Гијом де Лила о којој је овде реч, израђена око 1718. године, под насловом: „*Источна империја и суседни региони Константина Порфиогенита*“ (*IMPERII ORIENTALIS et CIRCUMJACENTIUM REGIONUM sub CONSTANTINO PORPHYROGENITO et ejus praedecessoribus DESCRIPTIO*; Auctore GUILLELMO DEL' ISLE è Regiâ Scientarium Academiâ ad novam Editionem Libri CONSTANTINI PORPHYROGENITI de Administrando Imperio; guce prodit Studio ANSELMII BANDURII Monachi Benedictini Ragusini Meliensis cum ejusdem Notis et Animadversionibus AMSTELODAMI Apud I. CÔVENS et C. MORTIER). Ова карта садржајем знатно употпуњује перцепцију Балканског полуострва византијског цара Константина Порфиогенита. Уврстили су је у „*Atlas novus*“ Johannes Covens (1697-1774) и Cornelijus Mortier (1699-1783).

Де Лил је издао још неколико посебних карата на којима је приказана и Србија: Карта Мађарске (*Carte de l' Hongrie*), Париз 1703; Карта Турског царства (*Imperii orientalis*), Париз, 1711; Карта Мађарске, Трансилваније, Хрватске и Славоније (*Carte Particuliere de la Hongrie de la Transilvanie de la Croatie et de la Sclavonie*), Париз 1717; Карта Турског царства

researchers. Their younger brother, Joseph Nicholas was in the service of the Imperial Observatory in St. Petersburg more than 20 years. He returned to France in 1747 with significant new material and data which is relating to the research of the length of the northern coast of Russia and America which he published as *Atlas Russicus* in 1747.

He has also published several maps of America, such are “*Carte du Mexique et de la Floride ... et des Environs de la Riviere de Mississipi*” (published around 1700, it was first printed map that shows detail flow of the Mississippi River and roads of river researchers) and a map “*Carte de la Louisiane et du Mississipi*” (1718). This map has been used for almost a century later to determine the area known as Louisiana during the peace with the United States in 1803. Guillaume was representative of a new generation of scientific cartographers whose maps of Africa and America were particularly recognized.

Our target Guillaume Delisle’s map (designed around 1718) is of a crucial relevance for the study of Western Balkans: *IMPERII ORIENTALIS et CIRCUMJACENTIUM REGIONUM sub CONSTANTINO PORPHYROGENITO et ejus praedecessoribus DESCRIPTIO*; Auctore GUILLELMO DEL' ISLE è Regiâ Scientarium Academiâ ad novam Editionem Libri CONSTANTINI PORPHYROGENITI de Administrando Imperio; guce prodit Studio ANSELMII BANDURII Monachi Benedictini Ragusini Meliensis cum ejusdem Notis et Animadversionibus AMSTELODAMI Apud I. CÔVENS et C. MORTIER). The contents of the map substantially corroborated the perception of the Balkans as shown by Byzantine emperor Constantine Porphyrogenitus. It was included in „*Atlas novus*“ by Johannes Covens (1697-1774) and Cornelijus Mortier (1699-1783).

Delisle published several more maps displaying Serbia as well: *Carte de l' Hongrie* (Paris, 1703); *Imperii orientalis* (Paris, 1711); *Carte Particuliere de la Hongrie de la Transilvanie de la Croatie et de la Sclavonie*

у Европи, Азији и Африци (*Imperium Turcium in Europa, Asia et Africa*), 1737; Карта Мађарске и суседних региона (*Tabula Hungaria et regionum*), 1790. године (Срејовић, 1991; Грчић и Грчић, 2012).

Са аспекта традиционалне позитивистичке науке, свака карта презентује фактичко стање географске реалности, у оквиру актуелних картографских техника и инструмената. „Карта је представљање реалног света језиком графичких симбола. Могло би се рећи да је то сликовит опис неког простора из кога добијамо сазнања брже него што је речима описано” (Јовановић, 2003). „Карте нису само географски и историјски извори, моћно средство симболичког комуницирања, него и привлачни објекти, омиљени циљ колекционара и не мање омиљено средство декорације амбијента“ (Срејовић, 1991). Постмодернистички аутори релативизују позитивистичку науку и објективност карата као текста, размишљајући о њима у контексту друштвено-условљених представа, односно перцепције. Ј. В. Harley (1990) сматра да карте нису само одређене графичке представе географске реалности, него су то „социјалне конструкције света приказане кроз медијум картографије“ (Harley, 2001, 35-36). Према томе, карте су конструкције реалности, слике које могу бити стављене у одговарајући друштвени контекст свога времена. „Карте су као књиге; оне представљају две перцепције - индивидуално мишљење аутора (картографа) и шире културне вредности у одређеном друштву и времену“ (Fürst, Bjeliš, 2007).

Картограф који приказује реалност свога времена не зависи много од историје. Међутим, картограф који приказује “античко” и “византијско”, остаје зависан како од картографије свога времена, тако и од историјских извора. Де Лил је, очигледно, преузео из других карата свога доба представу територије, контуре морских обала, правце речних токова, и на ту основу уносио геополитичку поделу и распоред „насељених градова“ десетог века, у време Константина VII Порфирогенита. Од изузетног је значаја његово, за оно време, добро познавање хидрографске мреже на просторима

(Paris, 1717); *Imperium Turcium in Europa, Asia et Africa* (Paris, 1737); and *Tabula Hungaria et regionum* (Paris, 1790) (Срејовић, 1991; Грчић и Грчић, 2012).

From the perspective of traditional positivist science, each map presents a factual situation of geographical reality, within the current mapping techniques and tools. Delisle’s positivistic approach has led to improvements related with precision of maps, describing of bibliographic and technical complexity of maps, with maps as sources of facts about location of notions, processes and events of importance for the reconstruction of the past. “Map is the representation of the real world via the language of graphical symbols. It is a vivid description of some space that provides us with information faster than words can tell” (Јовановић, 2003). „Maps are not only geographical and historical sources, powerful means of simboical communications, but also a target of collections and a decoration to every interior” (Срејовић, 1991). Postmodernism authors relativize positivist science and objectivity of the maps as text, consider it in the context of socially - conditioned performances or perceptions. Harley (1990) considers that maps are not only specific graphical representations of geographic reality (Harley, 1990), but as “social construction of the world presented through the medium of cartography” (Harley, 2001). Therefore, maps are constructions of reality, images that can be studied and put in the proper context - in society of their time. “Maps are like books, they represent two perceptions - the individual opinion of author (cartographer) and wide cultural value in particular society and time” (Fürst and Bjeliš, 2007).

A cartographer describing the reality of his time does not depend much on history. Nevertheless, a cartographer describing both “antique” and “Byzantine” times is still dependent on the cartography of his time and historical sources. Deliles obviously used some maps of his time and their presentations of the territory, coastline, stream

Средње и Јужне Европе, јер је правилно одређивање токова река условљавало остале елементе карте, посебно размештај насељених градова. Ови градови су представљали ослонац тадашњих власти. Мрежа „насељених градова“ се разликује од мреже „пустих градова“ римског доба, који су разорени у време аварских и словенских напада и пустошења, те се не може реконструисати простом компарацијом. Отуда реконструкција картографског наслеђа и дешифровање локалитета и топонима укључује у значајној мери историјско-географску анализу, као и анализу физичко-географских и антропогеографских садржаја. Отуда се мора рачунати и са одређеним повратним утицајем историјских и географских „знања примењених при изради карте на свест посматрача, на идеје и збивања у свету оних који су те карте користили“ (Ћирковић, 1991).

Можда због тешкоћа у тумачењу и непрецизности у убицирању појединих градова, ова карта је у српској историографској и историјско-географској литератури остала готово непримећена и слабо валоризована. Б. Ферјанчић је у свом коментару уз превод царевог списка навео бројне научнике (С. Новаковић, К. Јиречек, Ф. Шишић, Ф. Рачки, Лј. Хауптман, П. Ј. Шафарик...), који су тумачили Порфириногенитову географију земаља западног Балкана и покушали да одреде тачне положаје градова које је он поменуо, не користећи карту Де Лила. Она није поменута ни у неким делима која се баве старим географским картама Источне Европе (Wolf, 1994), Србије (Škalamera, 1991), Босне и Херцеговине (Gašparević, 1970), па ни у новијим радовима аутора који се баве реконструкцијом мреже насељених градова поменутих у делу Константина Порфириногенига (Ћирковић, 1998). Перцепција западног Балкана у X веку коју пружа карта Де Лила, може бити драгоцен извор за историјску географију Југоисточне Европе, зато што је њен аутор настојао да буде објективан, добро обавештен, неоптерећен идеолошки.

Карта Де Лила „Источна империја и суседни региони Константина Порфириногенига“, може бити разматрана не само у контексту

directions to put geopolitical divisions and settlement distribution onto Constantine VII Porphyrogenitus 10th century map. We should point out the relevance of the hydrographical network in Central and South Europe because the properly designed river streams helped draw the settlement distribution. These settlements were the core of the power of the contemporary authorities. They are best characterized as confrontation to “empty cities” of the Roman times, which were destroyed during the Avars and Slavic’s attacks and devastation. Reconstruction of the Porphyrogenitus cities network could be compared with the urban network and communications of the Roman period, as well as with the territorial organization that we know from later times, which has better source of literature and hence better known. Therefore, we must take into account the impact of historical and anthropogeographical „knowledge applied during the map design on the ideas and events in the time of those who actually used the maps” (Ћирковић, 1991).

It might be the imprecision and poor interpretation that left this map unnoticed and poorly valorized in Serbian historical-geographical bibliography. B. Ferjančić named many scientists (S. Novaković, K. Jireček, F. Šišić, F. Rački, Lj. Hauptman, P. J. Šafarik, etc.) in his comment on translation of the emperor’s writings, who interpreted Porphyrogenitus’s geography of Western Balkans and tried to determine the exact positions of cities he had mentioned without using Deliles map. The map was not even mentioned in some writings on old geographical East Europe maps (Wolf, 1994) of Serbia (Škalamera, 1991), Bosnia and Herzegovina (Gašparević, 1970) or in some recent works of authors discussing reconstructions of settlement network of Constantine Porphyrogenitus (Ћирковић, 1998). The perception of 10th century Balkans according to Deliles might be a valuable source for historical geography of South-East Europe because the author was objective, well-informed, and ideologically

картографије (у погледу тачности, т.ј. њеног степена кореспонденције са топографским знањем), него и у контексту историјске географије. У њој се огледа перцепција не само картографа, него и аутора дела које карта илуструје, као и друштвени, политички и културни услови у којима је оно настало. То значи да нам ова карта даје одређену представу о одговарајућем периоду, региону и култури. Наиме, карта Де Лиља враћа нас у период 10. века, у простор западног Балкана и византијску културу, у оквиру које се појављују историјска језгра првих јужнословенских држава.

Због тога смо сматрали сврсисходним да у овом раду извршимо анализу садржине карте Де Лиља у компарацији са новијим тумачењима Порфирогенитове географије земаља и градова Западног Балкана, и на тај начин утврдимо њене предности и недостатке као историјско-географског извора. Истовремено, ове компарације показују колико су перцепције географског простора варљиве и непоуздане, без детаљних интердисциплинарних истраживања. Тешкоће искрсавају кад покушамо да идентификујемо неке насељене градове. Реконструкцију мреже градова у 10. веку, отежава недостатак других карата из тог периода, као и археолошких налаза, који би могли послужити за проверу Порфирогенитових навода. Упоређивање са урбаном мрежом и комуникацијама из претходног римског периода, као и са територијалном организацијом из каснијих времена, указује на одређену географску инерцију, али не решава проблем. Неки градови остали су до данас енигма (нпр. Дестиникон у Србији, Зетливи у Црној Гори и други).

ПЕРЦЕПЦИЈА ДАЛМАЦИЈЕ И ХРВАТСКЕ
У X ВЕКУ У ДЕЛУ КОНСТАНТИНА VII
ПОРФИРОГЕНИТА ПРЕМА
КАРТИ ГИЈОМ ДЕ ЛИЛА

Константин Порфирогенит у свом делу „Спис о народима“, највише је простора

unbiased.

Deliles map „Eastern Empire and neighboring regions of Constantine Porphyrogenitus” may be discussed not only within the context of cartography (the level of correspondence with topography) but also from the historical-geography point of view. It reflects not only the perception of a cartographer but also of an author who devised the map to be a social, political, and cultural indicator of what it represents. Namely, Deliles map brings us back to 10th century West Balkans and Byzantine culture under which the first historical cores of South Slavic countries arose.

Therefore, we attempted to analyze the content of the map and compare it with the recent interpretations of Porphyrogenitus’s geography of countries and cities of West Balkans. We also tried, for the purpose of the paper, to estimate its weaknesses and advantages as a historical-geographical source. At the same time, the comparison will show if this perception of geographical space is unreliable without a detailed multidisciplinary research. The difficulties appear as we tried to identify some settlements. The reconstruction of 10th century city network is also disabled due to lack of other maps and archaeological sources. The comparison with urban network and communications from the previous Roman period and the one that followed indicate certain geographical insertions but does not solve the problem. Some cities remain an enigma even today (e.g. Destinikon in Serbia, Zetlivi in Montenegro, etc.).

PERCEPTION OF DALMATIA AND
CROATIA IN 10TH CENTURY IN
THE WORK OF CONSTANTINE VII
PORPHYROGENITUS ON THE
MAP OF GUILLAUME DELISLE

In his book “On the Administration of the Empire” Constantine Porphyrogenitus devoted most space to province of Dalmatia. In chapter

посветио провинцији Далмацији. У 29. глави Списа „О Далмацији и суседним племенима“, описао је насељавање провинције Далмације словенским племенима, „која се зваху и Авари“. Поделом првобитне провинције Илирик на Панонију и Далмацију, римска провинција Далмација (основана 10. г. н. е.), обухватала је много шире географско подручје него средњовековна Далмација. У приморском делу она се простирала од реке Арсе (данашње Раше) у Истри до Lissus (Љеша) у Албанији, док је у континенталном делу обухватала део Истре, данашње Хрватске, Србије, Босну и Херцеговину, Црну Гору и северни део Албаније. Диоклецијановом административном реформом 297. г. одвојен је јужни део провинције Далмације као засебна провинција Превалитана (Област Дукљана - Doclea, касније Зета и Црна Гора). Почетком 7. века, освајањем западног Балкана од стране Словена, један део старог романског становништва повукао се у брдовите крајеве у унутрашњости, а други део у градове на обали Јадранског мора и на острва, чиме су створена два слоја романског становништва, приморски и континентални. У излагању о Србима и Хрватима, Порфиригенит прави разлику између ових Романа и Византинаца које назива Ромеји. У наведеној глави, описано је заузеће тврђаве Клис и пад Салоне (данашњег Солина) у руке Словена и Авара. После пада Салоне, у каснијим деценијама утврђен је процес сталног насељавања Словена, што се сматра почетком једног новог доба. Словенска племена, Хрвати и Срби, с дозволом цара, насељавају читаву област некадашње провинције Далмације, да би постепено у IX и X веку дошло до формирања првих државних заједница на територији Западног Балкана. Од ових освајања су поштеђени само утврђени византијски градови на обали - Трогир, Задар, Сплит, Дубровник, Котор, у које се склонило преживело романско становништво (Византијски градови II, 2007).

Драгоцене податке за одређивање територије византијске провинције Далмације пружа карта Де Лиља, на којој су приказани насељени градови наведени у царевом Спису, (идући од југа ка северу) где су се склонили Романи испред

29 of the book “Of Dalmatians and neighboring tribes”, he described colonization of the province of Dalmatia with Slavic tribes, “which were called Avars, also”. Dividing of the original province of Illyria into Pannonia and Dalmatia, Roman province of Dalmatia (founded 10th AD) includes a much wider geographical area than medieval Dalmatia. In the coastal area it extended from the river Arsa (now days Raša) in Istria, to the Lissus (Lezha) in Albania, while in the continental part were including a part of Istria, today’s Croatia, Serbia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro and northern Albania. Diocletian’s administrative reform in 297 separated the southern part of the province of Dalmatia as particular province of Praevalitana (Region of Dukljans – Doclea, later Zeta and Montenegro). In early 7th century Slavs conquest Western Balkans, and one part of the old Roman population withdrew to the mountainous regions in the interior, and others moves to the cities on the Adriatic Sea and the islands, which are made two classes of Roman citizens, coastal and inland. When writes about Serbs and Croats, Porphyrogenitus make difference between these Romans, and Byzantines by calling them “Rhomaioi”. In this chapter is described the capture of the fortress Klis and fall of Salona (i.e. Solin) in the hands of the Slavs and Avars. After the fall of Salona, the process of permanent colonization of the Slavs continues in later decades. This is considered for the beginning of a new era. Slavic tribes, Croats and Serbs, with the permission of the emperor, inhabit the entire area of the former province of Dalmatia. Gradually, in 9th and 10th century begins forming of the first states on the territory of the Western Balkans. Of these conquests were spared only fortified Byzantine towns on the coast - Trogir, Zadar, Split, Dubrovnik and Kotor, in which were found refuge survived Roman population (Byzantine cities II, 2007).

Valuable data for determining the territory of the Byzantine province of Dalmatia provides Delisle’s map, which displays the inhabited cities listed in the King’s document, where Roman population found refuge in front of Slavic invasion (going from south to north): Ragusa,

словенско-аварске опасности: Рагуза, Сплит, Трогир, Котор, Задар.

Ragusium (Рагуза, данашњи Дубровник), нема јасну етимологију. По једној хипотези назив града се доводи у везу с положајем на литици или гребену на морској обали, односно трансформацијом ромејског назива за литицу „laus“ (Максимовић, 2007). Константин Јиречек (1959), види аналогију у граду Ragusa на југоистоку Сицилије, кога су Византијцима отели Арабљани 864. године. Назив би се могао довести у везу и са лат. „regius“, као што и оближњи Цавтат потиче од лат. „civitas“ - општина. Словенски назив Дубровник појављује се у изворима с краја XII - почетка XIII века, када је Захумљем владао кнез Мирослав, са седиштем у Стону.

Aspalaеolus (лат. Spalato, данашњи Сплит), чији назив према Порфирогениту потиче од palatium, „мала палата“, мада има и оних који истичу да је име града гласило Aspалато. Овај назив неки аутори доводе у везу са називом биљке Aspalathos (крај богат смоквом) (Skok P., 1928).

Tetrangurium (данашњи Трогир), град у средњој Далмацији, настао је на малом острву повезаном земљоузом са копном. Назив Tragurium „козји брег“, води порекло од два грчка топонима. Између Трогира и Солина, у близини града, постоји брдо Козјак.

Docatera (Котор), град у Боки. Порфирогенитов назив Dekatera, потиче од положаја града (lat. Catena - верига, спона); пред Котором је теснац Вериге; на ромејском језику значи „сужено и стиснуто“ што је у вези са Которским заливом, који личи на „уски језик“ на чијем крају је град. Словенски назив Котор потиче од старогрчке речи katareo - што значи врела (www.visit-montenegro.com). Код Котора постоје подморски извори – вруље. Према народном предању, приликом земљотреса стари Рисан је пропао у море и избеглице су основале данашњи град. Богати извори питке воде који су избијали у подножју стене били су главно преимућство нове насеобине (Јиречек, 1959).

Diadora (Задар). Име води порекло од латинског облика Jadera. На језику Ромеја

Split, Trogir, Kotor, Zadar.

Ragusa (now days Dubrovnik), Ragusium on the Delisle's map, whose name can be correlated with the location of the city on a cliff or ridge on the coast, i.e. transformation of the Rhomaioi's name for the cliff "laus", hence comes Lausani "residents on a steep cliff" (Максимовић, 2007). К. Јиречек (1959), sees an analogy in the city of Ragusa in the southeast of Sicily, which the Byzantines seize from Arabs in 864. Toponym Dubrovnik appears in sources from the end of 12th and beginning of 13th century (Јиречек, 1959). The name may also be connected with Latin word „regius“ as nearby city of Cavtat originates from Latin „civitas“ - municipality. The Slavic name Dubrovnik appeared in books in late XII and early XIII centuries, when Zahumlje was ruled by Miroslav.

Aspalaеolus (the Latin name Spalato), according to Porphyrogenitus comes from palatium, "little palace", although there are those who point out that the name of the town was Aspalatos. Some authors associated the name with the name of the plant Aspalathos (region rich with figs) (Skok, 1928).

Tetrangurium (Today's town of Trogir), in central Dalmatia, was built on a small island connected to the mainland. Name Tragurium "goat hill" derives from two Greek toponyms. Between Trogir and Solin, near the town, there is a hill Kozjak.

Docatera (Kotor) is a town in Bay of Kotor. Porphyrogenitus name Dokatera is derived from the position of the town (lat. Catena - chain, clamp). In front of Kotor is tight corner Verige, which on Rhomaioi's language means narrowed and squeezed. It is related to the Kotor bay, which looks like "narrow tongue", on which end is located town. Slavic name for town of Kotor comes from the ancient Greek word "katareo" - which means springs (www.visit-montenegro.com). According to the folk tradition, ancient town of Risan collapsed into the sea during earthquake and refugees founded the new town. Rich sources of fresh water, which erupted at the foot of the rock, were the main advantage of the new settlement (Јиречек, 1959).

значи „већ беше“, град је постојао пре оснивања Рима. Као главни град провинције византиске Далмације звао се Jader.

По Порфирогениту, под управом Далмације, налазила су се многобројна острва која се пружају до Беневента (град у Јужној Италији). На насељеним острвима налазили су се градови: Векла, Арба, Опсара и Лумбрикатон.

Vekla, назив из средине X века Vocla, који се сачувао код Италијана (лат. *vetus* - стар), односи се на данашњи град Крк, на истоименом острву. Словенски назив Крк потиче од античког назива Curicum (лат. *curriculum* - трка).

Arba (Арба), антички назив данашњег насеља Раб, на истоименом острву у северној Далмацији.

Opsara (Опсара), односи се на данашње место Црес на истоименом острву у Кварнерском заливу. Назив потиче од античког Apsarum.

Lumbricatum (Lumbrikaton), острво које је Де Лил лоцирао наспрам Шибеника, на месту данашњег малог острва Вргада у Задарском архипелагу. Име потиче од црвене боје земљишта, па отуд назив Rubricata Insula, „црвено острво“. Rački F. (1877), наводи castrum Lubricata из 1096. г.

Према Порфирогениту, остала острва у Далмацији су ненасељена и имају пуне градове: Кататревено, Пизух, Силва, Скедра, Алоип, Скирдакиса, Пиротима, Мелета, Естиуниз (Максимовић Љ., 2007).

Catautrebena (Кататревено, по Порфирогениту), острво Дуги Оток код Задра.

Pisuch (Пизух), може се идентификовати као данашње острво Жирје, на коме је у средњем веку био град Пчух.

Silva, данашње острво Силба, које се простире јужно од острва Мали Лошињ. Његово име потиче од латинског назива за шуму - silva.

Suerda (Скедра), вероватно је мало острво Шкедра код острва Паг.

Aloip, данашње острво Олиб, које се налази између острва Паг и Силба, северно од Задра. Назив је вероватно старословенски: „алый“ – алев, црвен, румен.

Skirdakisa, односи се на острво Skardica, које припада Задарском архипелагу (према

Diadora (Zadar) The name derives from the Latin form of the word “Jadera”. In the language of the Rhomaiois means “already been”, the town existed before the founding of Rome. As the capital of the Byzantine province of Dalmatia was called Jader.

According to Porphyrogenitus, under the rule of Dalmatia were the numerous islands which extend to Benevento (a city in Southern Italy). On the inhabited islands were cities of Vekla, Arba, Opsara and Lumbrikaton.

Vekla This is name from middle of 10th century and it is preserved in Italy (Lat. *vetus* - old) and refers to the present-day city of Krk, which lies on the same island in northern Dalmatia. Its ancient name Curicum (Lat. *curriculum* - race) is preserved in the Slavs.

Arba, the ancient name for present village of Rab on the same island in northern Dalmatia.

Opsara, refers to the present settlement of Cres on the same island in the Kvarner Gulf. The name comes from the Latin word Apsarum.

Lumbricatum, island of Lumbricatum Delisle located opposite of Šibenik on the place of the present small island of Vrgada in Zadar archipelago. The name comes from the red soil, hence there the name Rubricata Insula, “Red Island” (Rački, 1877).

According to Porphyrogenitus, other islands in Dalmatia are uninhabited and have deserted towns: Katatreveno, Pizuh, Silva, Skedra, Aloip, Skirdakisa, Pirotima, Meleta and Estiuniz (Максимовић, 2007).

Katatreveno, Catautrebena on Delisle’s map. That is the island Dugi Otok (Long Island) near Zadar.

Pisuh, on the map Pisuch, can be identified as present-day island Žirje, where was medieval city of Pčuh.

Silva, today Silba island which lies south of the island of Mali Lošinj. Its name comes from the Latin word for woods - silva.

Skedra, on Delisle’s map Suerda, probably a small island of Škedra near the island of Pag.

Aloip, today Olib Island, located between the islands of Pag and Silba, north of Zadar. The name probably comes from Old Slavic word

Rackom F., 1877).

Pirotima, односи се на острво Премуда код Задра.

Meleta, данас острво Молат, северно од острва Дуги Оток.

Estiuniz, по Де Лилу је острво између Задра и Биограда. Рачки сматра да се назив односи на острво Сеструњ, јужно од острва Молат. У неким средњовековним црквеним споменицима, острво Иж носи сличан назив - Estrum (Византијски споменици II, 2007).

На почетку 30. главе Списа „Излагање о провинцији Далмацији“, Порфирогенит пише о њеном географском положају да је „у давна времена Далмација почињала од околине Драча, односно Бара и простирала се до истарског горја, а у ширину је захватала до реке Дунава“. Затим објашњава како су читаву ту област, најславнију од осталих западних провинција, која је била под влашћу РOMEЈА, освојила словенска племена. Причу почиње од града Салоне, коју је као и царску палату у Сплиту саградио Диоклецијан (вероватно се радило о обнављању, јер се град Салона спомиње много раније). У Салони, која „беше глава читаве Далмације“, становали су „његови великаши и бројне масе народа“. Дobar познавалац историје далматинских градова, Архиђакон града Сплита Тома (1200-1268), наводи цифру од 40-50 хиљ. становника. Освојили су је и разорили Авари (613-614. г.). Од VI до IX века, Авари су приближно заузимали територије, на којима средином X века живе Мађари. У X и XI веку, византијски историчари Мађарску често називају Турска, мислећи да су њени становници турског порекла. „У то време Хрвати становаху с оне стране Багибарије (Баварске) где су сада Белохрвати. А једна породица, оделивши се од њих, на име петоро браће: Клулас и Ловелос и Косениц и Мухло и Хрват, и две сестре Туга и Буга, са својом породицом стигну у Далмацију и ову земљу затекну под влашћу Авара“. Према Порфирогениту „отада ову земљу држе Хрвати, а у Хрватској још увек има аварских потомака и по њима се види да су Авари“ (Максимовић, 2007).

Према Порфирогениту, Хрватска је била

„алый“, red, and ruddy.

Skirdakisa, refers to Skardica Island which belongs to the Zadar archipelago (according to F. Rački, 1877).

Pirotima, refers to the island of Premuda near Zadar.

Meleta, is today's island of Molat, north of the island of Dugi Otok.

Estiuniz, according to Delisle it is island between Zadar and Biograd. Rački believes that the name refers to the island Sestrunj, south of the island Molat. In some medieval church monuments the island Iž have a similar name - Estrum (Byzantine monuments II, 2007).

At the beginning of the chapter 30 of book "Presentation about the province of Dalmatia" Porphyrogenitus writes about its geographical position "in ancient times Dalmatia began from around Durres and Bar and stretched to the Istria hills, and in width was widespread to the river Danube". Then explain how that area, the most famous of the all other western provinces which was ruled by the Rhomaioi's, conquered by Slavic tribes. The story begins from the city of Salona, which is like Split and the palace in it, was built by Diocletian (perhaps it was a renewal, because the city of Salona was mentioned much earlier). In Salona, "which was the head of the whole of Dalmatia" lived "its nobles and numerous masses of the people". Specialist for the history of the Dalmatian cities Archdeacon of city of Split Toma (1200-1268) amounts number of 40 - 50 thousand residents. It was conquered and destroyed by the Avars (613 - 614). From 6th to 9th century the Avars were occupying territories where in middle 10th century were lived Hungarians. In 10th and 11th century Byzantine historians often Hungary referred to as Turkey, thinking that its inhabitants are originating Turks. "At that time, Croats were living from the other side of Bavaria where are now White Croats. Single families hive off of them. Namely, five brothers: Klulas and Lovelos and Kosenic and Muhlo and Hrvat (Croat), and two sisters Tuga and Buga, with its families arrived in Dalmatia and find this country under the rule of the Avars". According to Porphyrogenitus", since then this country is

подељена у 11 жупа: Ливно, Цетина, Имотски, Плива, Песента, Приморје, Брибир, Нона, Книн, Сидрага, Нин и њихов бан је држао под влашћу Крбаву, Лику и Гацку. Сем Ливна, остале хрватске жупаније налазиле су се у архонтовини Хрватској, јужно од Велебита и Динаре до приморских обала. То потврђују називи хрватских насељених градова, како их цар именује, у којима су се налазиле и жупанске столице. Међу наведеним именима, до данас нису са сигурнишћу утврђене области жупанија „Плева“ и „Песента“.

Pleva, по историчару Стојану Новаковићу, је жупа у области Горња Плива. Порфириногенитова жупа „Плева“ по неким истраживачима односи се на жупу Плавно између жупа Лике и Книна (Фарчић, 1980).

Песента, на карти Де Лила жупа Pzeatzena, код Книна. Према С. Новаковићу, то је средњовековна парохија Псет у Книнској крајини. Назив Псет, јавља се у изворима тек 1185. године, и то као једна од три парохије бискупије у Книну (Книнско поље, Врлика и Псет) (Ферјанчић А., 1968). То би могло бити данашње место Пађене (12 km од Книна). Фр. Булић (1885) доводи у везу Плинијеву civitas Pasini с називом Pazinum – Пађене, мада се овај назив сусреће у документима тек 1683. г. По С. Накићеновићу (1936/1990), „Пађене је по старим римским утврдама Pasinata названо“.

Chlobena (Хлиевно, по Порфириногениту), област око данашњег Ливна.

Cetina (Цетина), област око реке Цетине.

Imota, област око данашњег града Имотског, северно од планине Биоково.

Parathalassia (Приморје), је назив грчког порекла. У средњем веку жупа се називала Parathalassia, и под тим именом је приказана на карти Де Лила, код данашњег града Шибеника.

Brebera жупа, данашње место Брибир, код Скрадина.

Nona жупа, данашњи Нин код Задра.

Tiēna (Тіена) жупа, данашњи град Книн, који се у средњовековним повељама јавља и као Tenenum (Максимовић, 2007).

Sidraga жупа, налазила се северно од Биограда (Beligrada) и Скрадина; име потиче од старословенске речи сџрага - увала, драга.

Nina (Нин код Порфириногенита), уцртан је на карти као насеље у Лици. Код Страбона се помиње град Ninia; према Шафарику на реци

ruled by Croats, and in Croatia there are still Avar descendants, and they are evidence that they are Avars” (Максимовић, 2007).

According to Porphyrogenitus, Croatia was divided into 11 counties (zhupas): Livno, Cetina, Imotski, Pliva, Pesenta, Primorje, Bribir, Nona, Knin, Sidraga, Nin and their Ban were held under the authority counties of Krbava, Lika and Gacko. Except Livno, other Croatian zhupas were south of Velebit and Dinara to coastline. That confirms the names of Croatian populated cities, as they are appointed by the king, in who were located Zhupas thrones. Among the mentioned names, have not been identified only the areas of counties of “Pleva” and “Pesenta”.

Pliva (Pleva), According to S. Novaković Pleva County included the upper course of river Pliva. Porphyrogenitus County of “Pleva”, by some researchers, refers to the county Plavno between counties Lika and Knin (Фарчић, 1980).

Pesenta, or Pzeatzena near the town of Knin as presented on De Liles’ map. According to S. Novaković, it was a medieval Pset abbey in Kninska Krajina. The name Pset was registered in books only in 1185 as one of the three abbeys in Knin (Kninsko polje, Vrlika, and Pset) (Ферјанчић А., 1968). It might be the present day town of Pađene (12 km from Knin). Fr. Bulić (1885) attempted to make a connection between Plinius civitas Pasini and the name Pazinum or Pađene, although the name had not been mentioned in any script until 1683. According to S. Nakićenović (1936/1990), „Pađene was named after the ancient Roman fortresses called Pasinata“..

Chlobena (Hlievno), on the map Chlobena, the area around present-day Livno.

Cetina, is area around the river Cetina.

Imota, the area around the city of Imotski, north of the Biokovo Mountain.

Parathalassia (Paratalasija), the Slavic translation of the Greek term. In the Middle Ages, the county was called Parathalassia, and that name is shown on the map of Delisle, near the modern town of Šibenik.

Bribir, zhupa Brebera on the map, today’s place near Skradina.

Nona, today’s Nin near Zadar.

Tiēna (Tiēna) is an area around present-day town of Knin which in medieval charters appears as Tenenum (Максимовић, 2007).

Sidraga, County located to the north of Biograd (Beligrad) and Skradin; the name derives from the

Сл. 2. Инсерт карте Gijom de Lila «Источна империја и суседни региони по Константину Порфиrogenиту». Alba Serblia означава тада још некрштене српске земље северно од Саве, у Панонији. Turcia означава Мађарску, зато што се сматрало да су Мађари турског порекла

Pic. 2. Western Balkans in 10th century. Part of the map Eastern Empire and neighboring regions according to Constantine Porphyrogenitus. Alba Serblia even then referred to non-Christian Serbian countries northern from the Sava River in Pannonia. Turcia refers to Hungary as they believed that the Hungarians were of the Turkish origin.

Према 31. глави Списа „О Хрватима и земљи у којој сада обитавају“, „Хрвати, који су сада насељени у крајевима Далмације, воде порекло од некрштених Хрвата названих Бели, који станују с оне стране Турске (тј. Мађарске), а у близини Франачке и граниче се са Словенима, некрштеним Србима. Име Хрвата на језику Словена значи оне који имају много земље“ (Максимовић, 1959). Пошто су истерали Аваре, по наређењу цара Ираклија, а у време архонта Поргиног оца, населили су се у тој земљи, у којој и данас станују. Покрштавање Хрвата обављено је почетком IX века. Архонт

According to chapter 31 of document “Of Croats and the land in which they live”, “Croats, who are now settled in the Dalmatia, originating from the unbaptized Croats called White, who lives on the other side of Turkey (i.e. Hungary) near the Frankish and bordered with the Slavs, unbaptized Serbs. Name Croats on the Slavic language means those who have a lot of land”(Максимовић, 1959). After they expelled the Avars, on the orders of the Emperor Heraclius, and at the time of the archons of Porgins father, they settled in land, where they live even today. Christianization of the Croats

Хрватске, почев од владавине цара Ираклија, био је поданички потчињен цару Ромеја. Велика Хрватска, која се зове и Бела, некрштена је као и суседни Срби, далеко је од мора (30 дана се путује до Тамног тј. Црног мора) (Максимовић, 2007).

Насељени градови који су наведени у покрштеној Хрватској су: Нин, Биоград, Велица, Скрадин, Ливно, Столпон, Книн, Карин и Клавока. На Де Лиловој карти неки називи су исписани погрешно, али се могу идентификовати.

Nona, град у истоименој Жупи, данашњи Нин код Задра.

Beligradu (тј. Белоградон из средњовековних повеља), односи се на данашњи Биоград на мору, између Задра и Шибеника.

Belitzin град у жупи Приморје, Белица близу данашњег Шибеника. Шафарик претпоставља да се ради о граду Белаја, наводећи и старија мишљења која се односе на Белицу у нинској жупи, у заравни Буковици.

Scordona данашњи град Скрадин северно од Шибеника, на реци Крки.

Chloben (Chlebena) је град Ливно, који је на карти Де Лиља погрешно представљен у горњем току Цетине; у средњем веку центар истоимене жупе.

Stolpum (Столпон) је уцртан на карти као град близу Шибеника. Најближа је претпоставка Скока, да је то град Ступин тј. средњовековни Стелпон код Рогознице.

Tenen на карти Де Лиља представља данашњи Книн, центар средњовековне истоимене жупе.

Cori по Де Лиљу је данашњи Карин, код Задра. Назив града потиче од положаја на самом врху уског и дугог Каринског залива (lat. carina - кљун брода).

Claboca (Клавока), непознат град уцртан је на карти Де Лиља у пределу данашњег Грачаца. Латинска реч „cloaca“ значи „шупљина, отвор“ за воду, или понор, каквих има око Грачаца. Рачки га идентификује као средњовековни град „de Clobuco“. П. Скок га такође идентификује са Клобуком, док Шафарик сматра да је у питању Гламоч.

was conducted in early 9th century. Archon of Croatia, starting from the reign of Emperor Heraclius, was subordinated to the emperor of the Rhomaioi's. Great Croatia, which is also called White Croatia is far away from the sea and is also unbaptized as neighboring Serbs (30 days to travel to the dark sea, i.e. Black Sea) (Максимовић, 2007).

Inhabited cities in baptized Croatia were: Nin, Biograd, Velica, Skradin, Livno, Stolpon, Knin, Karin, and Klavoka. On DeLles map some of the names were misspelled but can be identified.

Nona, is a city in homonymous zhupa, around now days Nin near Zadar.

Beligradu, on Delisle's map city of Beligradu (i.e. Belogradon in medieval charters), refers to the present town of Biograd on the sea shore between Zadar and Šibenik.

Belitzin in the zhupa of Primorje, near present-day Šibenik. Šafarik assumed that it is a city of Belaja, also, citing the older reviews regarding the Belica in Nin's zhupa, in plain Bukovica.

Scordona on the river Krka, now day's town north of Šibenik.

Chloben (Chlebena) wrongly located in the upper course of the river Cetina; medieval center of the homonymous zhupa.

Stolpum, near Šibenik. Assumption of Skok is that it is city of Stupin or medieval Stelpon near Rogoznica.

Tenen, Knin, is today's namesake town near the source of the river Krka. Delisle presented it as a city of Tenen, the center of the medieval zhupa of the same name.

Cori Karin, according to Delisle, city of Cori is situated near Zadar. Name of the city comes from the position of the city at the top of a narrow and long Karin Bay (lat. carina - beak of ship).

Claboca, city of Claboca on Delisles map, marked on the place of today's Gračac. Rački identify it as a medieval town "de Clobuco". Skok identifies it with de Clobuco too, while Šafarik believes that it is city of Glamoč. The word "cloaca" is Latin for "hollow, hole" for water; it could mean the abyss, also.

„СКЛАВИНИЈЕ“ – ПРВЕ СЛОВЕНСКЕ
САМОСТАЛНЕ ТЕРИТОРИЈЕ НА
БАЛКАНУ

“SCLAVINIAS” - THE FIRST SLAVIC
INDEPENDENT TERRITORIES ON THE
BALKANS

Византијци су Склавинијом називали крајеве од Истре до Солуна. Порфирогенит у 35 глави списка „О Дукљанима и земљи у којој сада обитавају“ пише да је Дукља (Diokleja) добила име по граду Дукљи, који је саградио (обновио) Диоклецијан. Дукља „лежи према кастелима Драча, тј. Љеша, Улциња и Бара, и иде до Котора, а планинским странама се граничи са Србијом“. Најстарији помени Дукље су код Птолемеја (Doklea) и Плинија (Docleates). У време Порфирогенита, Дукља је био пуст град.

Насељени градови у **Дукљи**: Градац, Новиград, Лонтодокла, нису убицирани. Од градова на територији данашње Црне Горе на карти Де Лила уписани су Rhisena (данашњи Рисан), Dioclea (Дукља, код Подгорице), Docatera (Котор), Butova (Будва) i Antibarisis (Бар).

Градац археолошки није одређен. Стојан Новаковић (1880), је пронашао четири града са овим именом. Шафарик га је идентификовао са местом Градић изнад Скадра. По Марину Дринову, познатом бугарском историчару из друге половине XIX века, то је „Градете, данашњи Градац, повише Скадра“. Данас постоји насеље Градац у долини реке Њехотине, источно од планине Љубишња, западно од Пљеваља. Б. Новаковић (2012) мисли да се топоним Градац у Дукљи односи на Градину у Мратинићима, за коју претпоставља да је била црквено и управно средиште Дукље.

Новиград, је непознат локалитет. Јиречек га повезује са градом Превлака, на полуострву на улазу у Боку Которску. Новаковић повезује овај топоним са Градцем у Љешанској нахији или у Бјелопавлићима. Б. Новаковић (2012) помиње неки неистражен топоним Маја Неаполит, што на грчком значи Нови Град, код Бајзе у Кастратима.

Лонтодокла, представља најзагонетнији град старе Дукље. По М. Дринову, „Лонто је данашња Линда, на североисток од Скадра“.

The Byzantines called the region from Istria to Thessaloniki Sclavinias. In chapter 35 of “Of Dukljans and land in which they live” Porphyrogenitus writes that Duklja (Diokleja) got the name after the city of Duklja, which was built (rebuilt) by Diocletian. Earliest references of Duklja are in works of Ptolemy (Doklea) and Pliny (Docleates). At the time of Porphyrogenitus, Duklja was deserted city, but Delisle localized it to the mouth of the river Zeta to Morača. Inhabited cities in Duklja like Gradac, Novigrad, and Lontodokla were not inscribed on Delisle’s map.

The inhabited cities in **Duklja** were Gradac, Novigrad, and Lontodokla and these were not inscribed in the map. Of modern day Montenegro cities there were Rhisena (modern day Risan), Dioclea (Duklja near Podgorica), Docatera (Kotor), Butova (Budva) and Antibarisis (Bar).

Gradac archaeologically has not been set. S. Novaković (1880) found four cities with this name. Šafarik identified it with Gradić above Shkodra. According to M. Drinov “Gradete, today’s Gradac, is above Shkodra”. Nowadays there is a settlement Gradac in the valley of the river Đehotina, east of mountain Ljubišnja, west from the town of Pljevlja. B. Novaković (2012) thinks that the toponym Gradac in Duklja refers to Gradina in Mratinić, which he assumed to be a religious and administrative center of Duklja.

Novigrad is an unknown locality. Jireček connects it with the town of Prevlaka on a peninsula at the entrance to the Bay of Kotor. Novaković (2012) associates this term with toponym Gradac in Lješanska nahija or in Bjeli. B. Novaković mentions some unexplored toponym Maja Neapolit, which in Greek means New City, near Bajze in Kastrati.

Lontodokla represents the most mysterious ancient city of Duklja. In chapter 34 of Porphyrogenitus “Of Travunians and Konavljanians and the country they inhabit” he said that they share the same country. The

По Шафарику Лонто је Линда а Докла је Дукља.

У 34. глави Порфирогенитовог Списа „О Травуњанима и Конављанима и земљи у којој сада обитавају“, „Земља Травуњана и Конављана је једна. Тамошњи становници воде порекло од „некрштених Срба, који су ту живели од оног архонта који је пребегао цару Ираклију из некрштене Србије, до српског архонта Властимира“.

Травунија почиње „од Котора и пружа се до Рагузе тј. Дубровника, а својим планинским (источним) странама граничи се Србијом“. У документу из 1086. године (Hautmann, 1925), у којем су остале обележене међе прашке бискупије, упадљива је сличност наведеног племена Trebouane, који су живели око реке Одре, са именом Требиња или Травуније. Уколико би се усвојила претпоставка Тибора Живковића, да је можда постојбина Травуњана била око реке Одре, односно да су „Травуњани пре сеобе живели на десној обали Одре“, онда би било одбачено мишљење Јиречека да етимологија имена Требиње, Травунија води порекло од Илира (Јиречек, 1879). Према легенди, наведеној у ДАИ, „Архонти Травуније увек су били под влашћу архонта Србије. Травунија на језику Словена значи „утврђено место“, јер ова земља има много утврђења. Под земљом Травунијом налази се и друга земља, названа Конавље“ (Максимовић, 2007). Назив Конавље Порфирогенит доводи у везу са товарним колима, будући да је Конавље равно и да „они све своје послове обављају колима“. Према Летопису попа Дукљанина име потиче од латинске речи *canalis*, што означава водовод. На карти Де Лила исписан је назив *Canalitae*, али није сигурно да се односи на Конавље, с обзиром да је уцртан у залеђу Боке. Насељени градови у Травунији и Конављу били су: Требиње, Врм, Рисан, Лукавете, Зетливи.

Terbunia у истоименој области *Terbunia*, на карти Де Лила означава Требиње, на реци Требишњици. Овај назив у корену има лат. *tribunus* – војни заповедник, или словенску реч „требиште“ – жртвеник. Једна од претпоставки је, да се старо и прво Требиње,

inhabitants originate from „non-Christian Serbs who lived there since the archon who fled from emperor Iraklion until the Serbian archon Vlastimir“.

Travunia extends from Kotor to Ragusa or Dubrovnik, and its mountains (eastern) side borders with Serbia. In chapter 34 of Porphyrogenitus writings “Of Travunian’s and Konavlan’s and the land in which they live”, “Land of Travunian’s and Konavlan’s is the same”. The local inhabitants are descendants from the “unbaptized Serbs, who lived there since Archon who defected to Emperor Heraclius from unbaptized Serbia, till Serbian Archon Vlastimir”. In a document from 1086, in which was marked the boundaries of the Prague diocese, it is striking similarity of the name of tribe “Trebouane”, who lived around the Oder River, with the name of Trebinje or Travunia (Hauptmann, 1925). If we adopt assumption of Tibor Živković that the homeland of Travunians could be around the Oder River, i.e. that “Travunian’s before migration were lived on the right bank of the Oder”, then it would be rejected opinion of Jireček that etymology of name Trebinje and Travunia descended from Illyrians (Јиречек, 1879). According to legend, mentioned in DAI, “Archons of Travunia has always been under the rule of archons of Serbia. Travunia on Slavic language means “fortified place”, because this land has a lot of forts. Under the rule of Travunia has been another land called Konavle” (Maksimovic, 2007). Porphyrogenitus associates name Konavle with cargo car, because Konavle is flat and that “they all their jobs performing with carts”. According to the Chronicle of Doclean priest, name comes from the Latin word *canalis*, which means water supply system. Name on the map is recorded as *Canalitae*. Inhabited cities in Travunia and Konavle are: Trebinje, Vrm, Risan, Lukavete, Zetlivi.

Terbunia in the homonymous region of *Terbunia*, refers to Trebinje upon the Trebisnjica River, according to De Liles map. The name originates from lat. *tribunus* – military commander or Slavic *trebiste* – sacrifice. One of the assumptions is that the original Trebinje

о којем говори Порфиригенит, налазило у данашњем насељу Полице на левој обали Требишњице, на Дубровачком друму, где се налази Кула Бранковића из доцнијег времена. Друга претпоставка је, да се старо Требиње налазило на месту данашњег Старог града Требиња (Кастела), где се налази тврђава Банвир из каснијег доба и црква св. Михаила у којој су сахрањени жупан Павлимир и његов син Тјешимир (Лојовић Милинић, 2014).

Vrm је назив средњовековног града и жупе. Порфиригенит га је поменуо, али га Де Лил није уцртао. Остаци града налазе се на путу Требиње-Никшић, на стрмим стенама на узвишењу Врмац (903 m н. в.), које носи назив по жупи Врм све до 18. века, када губи старо име жупе (Врм) и добија нови назив Корјенићи. У XI веку, за време зетског кнеза Војислава, помиње се као насеље Клобук. Од 12. века Клобук је у поседу Немањића, а од 1377. г. у саставу Босанске државе. Турци су га заузели 1477. г. и утврдили (ibidem).

Rhissena на Де Лиловој карти означава данашњи Рисан, град у Которском заливу.

Lukavete које помиње Порфиригенит, није уписано на карти Де Лила. Стојан Новаковић и Шафарик мисле на место Лука у унутрашњости Требиња. Постоји и насеље Лука, северно од Невесиња, између планина Црвањ и Вележ; сличан назив има насеље Лука Вела на Корчули, која је тада припадала Паганији. Неки га вежу за Д. Лукавац (?).

Zetlivi, до данас није идентификован локалитет. Јиречек мисли на Столив у Которском заливу, али он припада Дукљи. По М. Дринову можда је у питању неки град Зета? Б. Новаковић (2012) мисли да је то данашњи Никшић, у горњем току реке Зете.

У 33. глави Списа „О Захумљанима и Земљи у којој сада обитавају“, цар Порфиригенит наводи да је земља Захумљана била под влашћу РOMEЈА, али је опустела после поробљавања становништва од стране Авара.

Захумље тј. архонтија Захумље, почиње од Рагузе (тј. Дубровника) и „пружа се до реке Неретве и према Приморју допире до Паганије, а планинском страном према северу

that Porifirogenitus talked about was located in modern day Police settlement on the left Trebisnjica bank where the Brankovic castle was later built. Another assumption is that old Trebinje was located on modern day old town of Trebinje (Castle) where now there is a Banvir castle and St. Michale church where the county ruler Pavlimir and his son Tjesimir were buried (Лојовић Милинић, 2014).

Vrt is the name of a medieval city and county mentioned by Porphyrogenitus but not inscribed on DeLiles map. The remains of the city are located on the Trebinje-Niksic road, upon the steep rocks on Vrmac hill (903 altitudes) named after county Vrm. The name was changed in 18th century into Korjenici. In XI century, during the rule of Zeta king Vojislav, the name Klobuk appeared. Starting with 12th century, Klobuk was under the Nemanjici dynasty rule but entered the Bosnian state borders in 1377. The Turks conquered the city in 1477 (ibidem).

Rhissena refers to modern day Risan in the bay of Kotor on De Liles map.

Lukavete, S. Novaković and Šafarik identify it with place Luka inside Trebinje. There is also a settlement Luka, north of Nevesinje between the mountains Crvanj and Velež. Similar name has settlement Luka Vela on Korčula, which then belonged to Paganian. Some connect it with D. Lukavac (?).

Zetlivi, not identified. Jireček thoughts on Stoliv in Kotor bay, but it belonged to Doclea. According to M. Drinov it may be some city in Zeta region? If so, then it was in the upper part of the basin of the river Zeta which belonged to Travunia. B. Novaković thinks that it is Onogošt, present day town of Nikšić (Новаковић, 2012).

In chapter 33 of the book „On Zahumljians and the county they inhabit“, Porphyrogenitus said that it was under the rule of Romeans but was devastated after the Avarian conquest.

Zahumlje or Zachlunia or Hum, Archonty of Zachlunia begins from Ragusa (Dubrovnik) and “extends all the way river Neretva and towards the coast reaches Paganian, and with mountains side to north it bordered Croats, and in front bordered Serbia”. In chapter 33 of

граничи се Хрватима, а спреда Србијом“. У време писања Списа, „Захумљани који сада тамо станују су Срби, потичући из времена оног архонта, који је цару Ираклију био пребегао“. У Захумљу по речима Константина, налазе се два град **Бона** и **Хум**, стоје на брду Хум, по коме се ова земља названа Захумљем (Захумље, на језику Словена „земља иза брда“). Иза „великог брда“ на коме су била два града Бона и Хум, пролазила је река Бона („добра“). Зато је Де Лил, ова два града названа *Bona* и *Chlu*, локализовао на самом изворишту реке Босне; река *Vulus* (Буна) тече паралелно са Неретвом али у њеном доњем току. Пошто се сам назив Хум (старосл. холм - брежуљак, брдо), односи на било који брежуљак, брдо, тако да данас и код Прозора у Босни, постоји место Захум. По Трајану Стојановићу, реч *Hlm* или *Hum* потиче од влашког *culme*, изведена је од латинског *culmen*, тј. „брдо“ (Stojanovich, 1994; Stojanovich, 1997). Јиречек мисли да је Хум „према истоку обухватао Невесиње и допирао до најгорњег тока Неретве, где је Коњиц био погранично место између Хума и Босне, исто онако као што је још и данас између Херцеговине и Босне. Према северу простирао се Хум у доцнијем Средњем веку и преко десне стране обале Неретве“ (Јиречек, 1959). Стојан Новаковић сматра да је Хум - град Благај, а Бона град на реци Буни, јужно од Благаја. По Шафарику, Бона није добила назив по Буни, јер име реке потиче од речи бун - кречњак. Према М. Веги (1981), Бона је био град на Буску над данашњим Благајем, а Хум данашњи Шћепан-град над Врелом Буне. Порфирогенит пише: „Род антипата и патриција Михајла сина Вишетиног, архонта Захумљана, потиче од некрштених становника на реци Висли, који су названи Литцики, и насели се на реци названој Захлума“ (река *Zachluma* на карти Де Лила). Као насељене градове у Захумљу он помиње: Стон, Мокрискик, Јосли, Галумаиник, Добрискик. Према Веги М. (1981), последње слово „к“ код неких набројаних градова означава грчки кастрон или град.

Stagnum на карти Де Лила је данашње насеље Стон на превлаци, која повезује

writing “Of Zachlumian’s and land in which they live” Emperor Porphyrogenitus said that the Zachlumian’s land was under the rule of Rhomaioi’s, but was abandoned after the enslavement of the population by the Avars. At the time of writing the book “Zachlumian’s who now live there, are Serbs originating from the time of the Archon who defected to Emperor Heraclius”. According to Constantine, there are two cities in Zachlunia: Bona and Hum. They are standing on the hill (hum) and land Zachlunia is named after that word - hum (Zachlunia on the language of the Slavs means “land beyond the hills”). Behind the “big hill” on which was two cities, **Bona** and **Hum**, passes the river Bona (“good”). That’s why Delisle, these two cities named Bona and Chlu localize at the source of the River Bosna, in the upper course of the river Neretva. The name hum (on old Slavic language hum - hill, hummock) may refer to any hill, so that, near town of Prozor in Bosnia there is settlement Zahum. According to Trajan Stojanović, word Hlm or Hum is derived from the Latin culmen, i.e. “hill” (Stojanovich, 1994; 1997). Jireček thinks that Hum “was including Nevesinje to the east and reaches to the upper course of the Neretva, where Konjic was border town between Hum and Bosnia, just as it is now between Herzegovina and Bosnia. In the later Middle Ages, Hum was stretched towards north even at the right bank of the Neretva” (Јиречек, 1959). Famous Serbian historian scientist Stojan Novaković believes that the Hum is town of Blagaj, and Bona is city on the river Buna, south of Blagaj. According to Šafarik Bona is not named after river Buna, because the name of the river comes from the word bun - limestone. M. Vego thinks that Bona was city on Busak above today’s Blagaj, and Hum is now day’s Šćepan-grad above spring of Buna (Vego M., 1981). Porphyrogenitus writes: “cousin of antipat and patrician Michael, son of Višeta, archon of Zachlunia, and descent from the unbaptized people on the river Vistula, which are called Litciki, and settled on the river called Zahluma” (river *Zachluma* on Delisle’s map). Inhabited cities in Zachlunia were Ston, Mokriskik, Josli, Galumainik, and Dobriskik.

Пељешац са копном. На грчком град се звао Stagnon, а на латинском - Stammum. Најстарије познате јужнословенске фреске настале су у Стону (Alojz et al, 1966), можда и чувено Мирослављево јеванђеље, у време кад је био престоница хумске земље (XI век).

Mocrisca на карти Де Лиља је град Мокрискик, северно од Требиња. Према Стојану Новаковићу, појам се односи на село и планину Мокро на десној обали Неретве. Марко Вего сматра да је Порфириогенитов град Мокрискик порушени град Мокро код Лиштице, у Мокром пољу. Рушевине се виде на брду Градина у селу Мокром (Vego, 1981). Међутим, ови локалитети нису у Захумљу. По М. Дринову „Добрискик, данашњи Дабар, близу кључа Вукостака, на југоисток од Љубиња“.

Iosle (град Јосли по Порфириогениту), према карти Де Лиља, налазио се између Требиња и Мокрискика на северу. По Новаковићу овај топоним спада међу поуздано идентификоване „насељене градове“; односи се на место Ошље код Стона, између Дубровника и Метковића. Такође, по М. Вегу, „град Ошље је био у данашњем селу Ошље код Стона са остацима округле цркве из средњег века“. По М. Дринову, „Јосли данашње Осле, источно од Стона у Херцеговини“.

Galumaeni (Галумаиник), према карти Де Лиља налазио се североисточно од Требиња, у пределу Гацка. Гацко је новије насеље али се у близини налазио стари град Гат, на једном узвишењу подно планине Сомине. Гат је био велико насеље и раскршће Дубровачког друма (Via Ragusa) и Римског пута који је водио од долине Неретве за Оногост и Драч. Вего мисли да се град налазио у Међугорју у селу Глумине код Хутова, где се налазе многобројни стећци. По Новаковићу то је место Глумине, северно од Ошља.

Dobriscio је убележен на карти као град Добрискик поменут у делу Порфириогенита. Специјалисти се углавном слажу да је Добрискик т. ј. Дабарски кастрон стари град Коштун-Коштур, источно од насеља Дабрице, општина Берковићи. М. Вего (1981) убицира

According to M. Vego the last letter “k” in some names of cities in Greek means castrum or city (Vego, 1981).

Stagnum on Delisle’s map, today’s town of Ston on narrow strait that connects Pelješac to the mainland. In Greek, the town was called Stagnon, and in Latin - Stammum. The earliest known South Slavic frescoes were created in Ston, and perhaps Miroslav’s Gospel at a time when it was the capital of the Hum country in 11th century (Alojz et al, 1966).

Mocrisca, on Delisle’s map it is city of Mocrisca, north of Trebinje. According to S. Novaković, the term refers to the village and the mountain Mokro on the right bank of the Neretva. Vego believes that Porphyrogenitus city of Mokriskik is actually destroyed city of Mokro near Lištica in Mokro polje. The ruins can be seen on the hill Gradina in village Mokro (Vego, 1981). According to M. Drinov “Dobriskik is today’s Dabar near Vukostak, southeast of Ljubinje”.

Iosle, city of Iosle on Delisle’s map, located between Trebinje and Mokriskik on the north. According to Novaković, this term is one of the reliably identified “inhabited cities”, and it refers to the settlement Ošlje near Ston, between Dubrovnik and Metković. Also, by Vega, “city of Ošlje was in present-day village Ošlje near Ston, where are the remains of the circular Middle Ages church.” By M. Drinov, “Iosli is now day’s Osle, freedom, east of Ston in Herzegovina”.

Galumaeni according to Delisle it is city of Galumaeni, located northeast of Trebinje, in Gacko area. Gacko is a new settlement but in its vicinity there was the old town of Gat upon a hill under the mountain of Somina. It was a large settlement and a crossroad between a Roman Via Ragusa road and another road from the Neretva valley to Onogost and Drac. M. Vego believes that the town was located in Medjugorje, in village of Glumina near Hutovo, where there are numerous tombstones but Novaković thinks that is settlement Glumina, north of Ošlje.

Dobriscio was on the place of the present-day monastery Dobrićevo near the town of Bileća. Professionals agree that Dobriskik, as Porphyrogenitus called it, is an old town of

град Добрискик у данашњем Дабру код Стоца у Херцеговини; мисли да се он налази код Долова близу Стоца на месту Град. Постоји и манастир под називом Добрићево код града Билеће.

Паганија, према наводима у глави 30. Списа „Излагање о провинцији Далмацији“, почиње од реке Неретве и пружа се до реке Цетине, и има три жупе: близу мора Растоцу и Мокро (*Arastotza*, *Mocrum*) и Дален (*Dale*), далеко од мора. Паганији припадају и „суседна четири острва: Мљет, Корчула, Брач и Хвар“. На карти Де Лила су идентификоване од југа ка северу све три жупаније.

Arastotza (жупа Растоца) је, по неким ауторима, данашње Расно, југозападно од Мостара, у долини речице Требижат. Већина истраживача сматра да је то место Расток, на истоименом језеру, код Вргорца, близу мора (на 12 km). По Марину Дринову, Растоца је лежала у околини језера Растока, јужно од Вргорца. Од тог језера потиче и њен назив. Има мишљења да се назив односи на средњовековну епархију иза Биокова - *Rasticiarum*, *Rastizam* (Максимовић, 2007).

Mocrum је жупа Мокро, која се простирала у приморју од Вруље до Подгоре. Централно место је Макра код Макарске. По Дринову, жупа Мокро налазила се северно од жупе Растоца, у околини града Макарска, некада Мокро.

Dale на карти Де Лила означава жупу Дален, која се налазила у горњем току Неретве, „далеко од мора“. Шафарик, Новаковић и Јиречек сматрају да се појам односи на Дувно (антички *Delminium*). Марин Дринов га идентификује по познатој равница Далмен, Далмно, по садашњем изговору Думно, Дувно, мала област *Delminium* са градом истог имена; од ње су добили свој назив Далмација и народ Далмати. Рачки сматра да се ради о месту Доле, у долини реке Требижат, десне притоке Неретве.

На Де Лиловој карти су приказана и острва: *Bratziae* (Брач), *Pharus* (Хвар), *Curcrason* (Корчула), *Malzsald* (Мљет).

У Поглављу 36, „О паганима који се

Kostun-Kostur east from *Dabrica* settlement, nowadays municipality of *Berkovic*. According to *Vego*, the city of *Dobriskikis* is in today's *Dabar* near *Stolac* in *Herzegovina*; he believes that it is located in *Dolovo* near the town of *Stolac* on the spot called *Grad* (*Vego*, 1981). Now, there is also a monastery *Dobrincevo* near the town of *Bileca*.

Pagania, according to chapter 30 of writings “Exposure about province of *Dalmatia*”, starts from the *Neretva* river and extending to the river *Cetina*, and has three *zhupas*: near the sea are *Rastoca* and *Mokro* (*Arastotza*, *Mocrum*), and *Dalen* (*Dale*), far from the sea. *Pagania* is also belong “four neighboring island of *Mljet*, *Korčula*, *Brač* and *Hvar*” On *Delisle's* map, from south to north are listed all three *zhupas*

Arastotza, *zhupa* of *Arastotza*, on *Delisle's* map is on the location of today's *Rasno*, southwest of *Mostar*, in the valley of the river *Trebižat*. Most scientists believe that it's a settlement *Rastok*, on homonymous lake near *Vrgorac* 12 km away from the sea. According to *Marin Drinov*, *Rastoca* was located in surrounding of *Lake Rastoka*, south of *Vrgorac*. Its name originates from the lake's name. It has been suggested that the name refers to the medieval diocese behind *Biokovo* - *Rasticiarum*, *Rastizam* (Максимовић, 2007).

Mocrum stretched along the coast from *Vrulje* to *Podgora*, central spot was *Makra* near *Makarska*. By *Drinov*, *zhupa Mokro* was to the north of the *zhupa Rastoca* in surrounding of *Makarska*, former *Mokro* (Дринов, 1971).

Dale, *zhupa Dalen* on the map of *Delisle*, located in the upper course of the *Neretva*, “far away from the sea”. *Šafarik*, *Novaković* and *Jireček* believe that the term refers to *Duvno* (ancient *Delminium*). *Marin Drinov* thinks that it is named after famous plain of *Dalmen* (*Dalmno*), the current pronunciation *Dumno*, a small area of *Delminium* with the city of the same name; *Dalmatia* and *Dalmatians* got the name after it. *Rački* believes that it is about place *Dole*, on the valley of the river *Trebižat* right tributary of the *Neretva*.

On *Delisles* map are also shown islands: *Bratziae* (*Brač*), *Pharus* (*Hvar*), *Curcrason* (*Korčula*), *Malzsald* (*Mljet*).

називају и Неретљани и земљи у којој сада обитавају“ стоји да је земља Пагана раније била под влашћу Романа, да су је опустошили Авари и да је за време цара Ираклија поново насељена. „Исти Пагани воде порекло од некрштених Срба, из времена оног архонта који је пребегао цару Ираклију“. Називају се Пагани, што на језику Словена значи „некрштени“, пошто нису примили крштење у време када су покрштени сви Срби. Њихова земља на језику Ромеја се назива Арента (на карти Де Лиља - Arenta), а њени становници Арентани (лат. Narenta - Неретва).

У *Паганију* Порфиригенит наводи следеће насељене градове: Мокро, Веруља, Острок, Славинеца, који држе острва: Корчула (Curcrasen Gr.), на коме је и град; Мљет (Meleta seu Malezoato), кога спомиње свети Лука и назива Мелита; Хвар (Pharus I.); Брач (Bratzes). Ту се налазе и острва Хоара (Choara I., који по положају на карти Де Лиља одговара острву Бишево), Вис (Ies), Ластово (Lastobon I.), која не држе исти Пагани.

Mocrum на карти Де Лиља означава град Мокро. По С. Новаковићу то је данашња Макарска. Постоји и место Мокро, у долини понорнице Угроваче, западно од Мостара.

Berulla на карти Де Лиља означава Порфиригенитов град Веруља. По Новаковићу то је насеље Брела, северно од Макарске; Јиречек претпоставља да је то залив Вруље, између Омиша и Макарске.

Ostrok, Де Лил није идентификовао. По Шафарику, Јиречку, Новаковићу, Шишићу, односи се на приморско насеље Заострог, западно од Метковића. Постоји место Острожац, западно од Коњица, у окуци Неретве.

Slavineca, такође није идентификован; Шафарик, Јиречек, Новаковић, Шишић, мисле да се назив односи на остатке града код села Градац на обали изнад ушћа Неретве.

In chapter 36, “Of Pagans who are called Narentines and the land in which they live” states that the Pagans land previously was under the rule of Romans, that is ravaged by Avars, and that is re-populated in reign of Emperor Heraclius. “The same Pagans are descended from the unbaptized Serbs from the time of Archons who defected to Emperor Heraclius”. They are called Pagans, which on language of the Slavs means “unbaptized”, as they have not received the baptism of the time when all other Serbs are baptized. Their country on the language of the Romaioi’s are called Arenta (as indicated on Delisle’s map), and its inhabitants Arentans (Latin Narenta - Neretva).

Inhabited cities in *Paganija* were: Mokro, Verulja, Ostrok, and Slavineca, and they hold next islands: Korčula (Greek - Curcrasen), where is located city of Mljet (Meleta seu Malezoato) which is mentioned by St. Luke and calls it Melita; Hvar (Pharus I.), and Brač (Bratzes). There are also islands of Hoara (Choara I., who by position on the Delisle’s map corresponds to island Biševo), Vis (Ies), and Lastovo (Lastobon I.); these islands are not ruled by the same Pagans.

Mocrum, city of Mokro on Delisle’s map, by Novaković it is now day’s Makarska. There is also settlement of Mokro in the valley of Ugrovača, west from Mostar.

Berulla, city Verulja on the map of Delisle. According to Novaković it is settlement Brela, north of Makarska; Jireček assumed to be Vrulje bay, between Omiš and Makarska.

Ostrok, was not identified by Delisle. According to Šafarik, Jireček, Novaković and Šišić name refers to the coastal village of Zaostrog, west of Metković. There is a place Ostrožac west of the Konjic, in the bend of the Neretva.

Slavineca has not been identified yet. Šafarik, Jireček, Novaković and Šišić assumes that the name refers to the remains of the city near the village of Gradac on the coast, above the confluence of Neretva.

ПЕРЦЕПЦИЈА СРБИЈЕ У X ВЕКУ
У ДЕЛУ КОНСТАНТИНА VII
ПОРФИРОГЕНИТА
ПРЕМА КАРТИ ГИЈОМ ДЕ ЛИЛА

PERCEPTION OF SERBIA
IN 10TH CENTURY IN THE WORK OF
CONSTANTINE VII PORPHYROGENITUS,
ACCORDING TO THE MAP OF GILLAUME
DELISLE

У 32. глави списа „De Administrando Imperio“, под насловом „О Србима и Земљи у којој сада обитавају“, Порфирогенит каже да Срби потичу из земље Бојки (Бохемија - Чешка) и да су на Балкан дошли за време владавине цара Ираклија (610-641), али не наводи у којој години. Земља Србија, „лежи испред свих осталих земаља, са севера се граничи Хрватском а са југа Бугарском“. „Треба знати да Срби воде порекло од некрштених Срба, названих и Бели, насељених с оне стране Турске (т.ј. Мађарске, прим. М. Г.), у крају који се код њих назива Бојки; њима је у суседству и Франачка, исто као и велика Хрватска, она некрштена, која се назива и Бела. Тамо су дакле и ови Срби од давнине настањени“. На карти Де Лила, „Alba Serblia“ (Бела Србија) обухватала је област од Паноније („Pannonia“) на северозапад све до данашње Баварске и Чешке и област десно од Дунава (Danubiusa). Северозападно се простирала Франачка („Francia“) а с оне стране Дунава, налазила се Мађарска означена као Турција (Турска), јер се мислило да су Мађари пореклом Турци. Порфирогенит даље пише да је један од два брата који су наследили од оца власт над Србијом, са половином народа пребегао византијском цару Ираклију, који их је населио у солунској теми Сервија, која се отада тако назива. Пошто су постали поданици цара Ромеја, добили су назив Срби, што на језику Ромеја значи робови, па се стога и ропска обућа назива сербула а цербулиани они који јевтину и сиромашну обућу носе. Ово име добише Срби јер постадоше робови цара Ромеја (Максимовић, 2007). У бугарском језику реч „цървуле“ означава опанке од лике. Етимологију имена Срби цар је извео од лат. servus - роб. Из Константиновог навода да

Emperor Constantine Porphyrogenitus in the writings of “De Administrando Imperio” (945-949), in Chapter 32 “Of Serbs and the land in which they live”, says that the Serbs originating from land of Bojka (Bohemia - Czech Republic), and they came to the Balkans during the reign of Emperor Heraclius (610-641), but does not specify which year. Country Serbia “lies ahead of all other countries, from the north are bordered by Croatia and Bulgaria to the south”. “The Serbs are descended from the unbaptized Serbs, also called ‘White’, who live beyond Turkey in a place called by them Boiki, where their neighbor is Francia, and also Great Croatia, the unbaptized, also called ‘white’: in this area, these Serbs are long been settled”. “On the Delisle’s map “Alba Serblia” (White Serbia) included the area from Pannonia, all the way on the northwest to today’s Bavaria and the Czech Republic and the area to the right of the Danube (Danubius). Northwest stretched Franconia (“Francia”), and on the other side of the Danube was Hungary, marked as Turcia (Turkey), since it was thought that the Hungarians were originally Turks. Porphyrogenitus further states that one of the two brothers who succeeded their father in the rule of Serbia, with half of the people defected to Heraclius, who settled them in Thessaloniki area called Servia which is so called since then. As they become vassals of the king of the Romaioi’s, were given the name of the Serbs, which on the language of the Romaioi’s means slaves, and therefore slave’s footwear are called serbula, and cerbulianian’s those who wear cheap and poor shoes. This name the Serbs were allotted as they became slaves to the king of the Romaioi (Максимовић, 2007). In the Bulgarian language word “цървуле” means a shoes made from lika. The etymology of the name of Serbs was brought from lat. Servus - slave. From Constantine state that “the Archon of Serbia has long, from the reign of Emperor Heraclius, dutifully subordinate to the

„Архонт Србије је одавно, наиме од владе цара Ираклија, покорно потчињен цару Ромеја и никада не беше потчињен архонту Бугарске“, може се закључити да Срби нису били робови у смислу заробљеника (роб - бесправан човек), већ покорни поданици. У латинском језику постоји низ речи које су настале од глагола служити, чији је корен „serv“. Старословенска реч „Рабъ“ (помињана у фрази „раб Божји“), потиче од индоевропске „*орбу“ - „радити“, што је у релацији са немачким „arbeit“ (у словенским језицима - „работа“).

Према Порфиrogenиту, после извесног времена ови Срби одлуче да се врате у своје земље, и кад су прешли реку Дунав они се покају и преко стратега Београда затраже од цара Ираклија да им додели другу земљу. И пошто су тадашња Србија, Паганија, земља Захумљана и Травунија и земља Конављана били под влашћу цара Ромеја, а те земље опусте од Авара, који су отуд протерали Романе који у Порфиrogenитово време живе у Далмацији и Драчу, цар Ираклије је у те земље населио Србе, које је покрстио доведши свештенике из Рима.

Арапски писац Ал Масуди, који је писао између 930-950 године и црпио своје податке о Србији у византијској престоници, представља Србе као веома важно племе: „То словенско племе је опасно (за своје противнике) из разлога, чије навођење би било дуго, по квалитетима, чије излагање би било пространо, и по одсуству близу њих државе, којој би се они подчињавали“. То сведочанство Ал Масудија налази потпуну потврду у неким запажањима Порфиrogenита о политичком значају Србије тога времена. Из тих запажања, писаних око 950. године, види се да су Срби, тј. кнез Часлав, владали не само Србијом, него и делом Босне, и то окрузима Котора и Десника. Порфиrogenит (с. 145 и 159) не говори о Босни, као посебној самосталној области, него је укључује у области Србије, називајући је делом ове друге. То се објашњава тиме што, око 950 године, када

king of the Romaioi's, and never was subordinated to the archon of Bulgaria”, it can be concluded that the Serbs were not slaves in the sense of war prisoners (slave - man without any rights), but submissive vassal. In Latin, there are a number of words that are formed from the verb serve, which root words is “serv”. Slavic word “Рабъ” (mentioned in the phrase “servant of God”), comes from the Indo-European “orbu” - “work”, which is in relation to the German “Arbeit” (in the Slavic languages - “rabota”).

According to Porphyrogenitus, after some time these same Serbs decided to depart to their own homes and the emperor sent them off. But when they had crossed the river Danube, they changed their minds and sent a request to the emperor Heraclius, through the military governor then governing Belgrade, which he would grant them other land to settle in. And since what is now Serbia and Paganian and the so-called country of the Zachlumi and Travunia and the country of the Konavlan's were under the dominion of the emperor of the Romans, and since these countries had been made desolate by the Avars, who expelled from those parts the Romaioi's, who in the time of Porphyrogenitus live in Dalmatia and Durres, therefore the emperor settled these same Serbs in these countries, and the emperor brought elders from Rome and baptized them.

Arabic writer Al-Masudi, who wrote between 930-950, founds information about Serbia in Byzantine capital, represent Serbs as very important tribe: “That Slavic tribe is dangerous (for opponent) for reasons whose guidance would be long, for qualities which presentation would be large, and the absence of state near them, which they would be subjects”. This Al-Masudi's testimony confirms some Porphyrogenitus observations on the political significance of Serbia at that time. From these observations, written around 950, it is clear that the Serbs, i.e. Časlav were ruled not only Serbia, but also part of Bosnia, districts of Kotor and Desnik. Porphyrogenitus not talking about Bosnia, as a separate independent area, but includes it in Serbia, consider it as a part of the Serbian areas. This is explained by the fact that about 950, when the Porphyrogenitus wrote his

је Порфирогенит писао своје дело и када је Србијом управљао Часлав, северна Босна је била део Србије. Даље, владар Травуније с Конавлима био је такође потчињен српском владару. Константин примећује, да је то увек било тако. По свој прилици, тада су била у неком облику зависности од Срба и остала јужна далматинска племена: Неретљани, Захумљани, Дукљани, или у крајњој мери били су у савезу на чијем челу је стајао владар Србије Часлав; по речима Порфирогенита сва та племена су Срби. Наводе Ал Масудија и Порфирогенита о политичкој моћи, коју је достигла Србија у то време, дају неки историјски значај причама попа Дукљанина о Чаславу. У тим причама, Часлав се представља као веома моћан господар, који је владао не само Србијом, него и свим јужно-далматинским Словенима (Дринов М., 1971). Рачки тврди позитивно, да слично Травунији, и Захумље са Дукљом су се налазили тада под врховном влашћу великог жупана српског (Часлава) (Рад Југословенске академије XXIV, с. 84).

Насељени градови у покрштеној Србији које помиње Порфирогенит у спису О управљању царством били су: Дестиник, Чернавуск, Међуречје, Дреснеик, Лесник, Салинес, и у области Босне - Котор и Десник. Њихова убикацији изазвала је много полемика у стручним круговима. Према карти француског картографа Де Лила, Србија (Serblia) је заузимала већи део савремене средишње Србије, Босанску Посавину, Семберију и Подриње. Северно од Саве простирала се тада још некрштена Бела Србија (Alba Serblia) и Мађарска (означена као Turcia), (Грчић и Грчић, 2012).

Destinik је град, али осим података Порфирогенита да је Клонимир 897/8, ушао у један од српских градова Дестиник, из чега се јасно види да се он налазио у близини тадашње бугарске границе, не постоје подаци за ближе идентификацију овог града (Максимовић, 2007). Према Ф. Каницу, „Десница“ је била седиште „великог жупана“ (Каниц, 1904). На карти

work and when Časlav ruled Serbia, Bosnia was part of Serbia. Further, the ruler of Travunia with Konavle was also under the rule of Serbian rulers. Konstantin notes that it's always been that way. Presumably, then, in some form of depending of the Serbs were all other South Dalmatian tribes: Narentines, Zachlumians, Dukljans, or at least were in alliance led by the Serbian ruler Časlav. According to Porphyrogenitus all that tribes are Serbs. Quotes of Al-Masudi and Porphyrogenitus about political power that reached Serbia in that time, give some historical significance to the stories about Časlav in Chronicle of Doclean priest. In these stories Časlav is a very powerful lord who ruled not only Serbia, but also all the southern Dalmatian Slavs (Дринов) Furthermore, ruler of Travunia and Konavle was under the reign of Serbian crown and Constantine noticed that it had been so for a long time. Probably, there were some other Dalmatian tribes under Serbian rule as well: Neretvljani, Zahumljani, Dukljani, or they were at least in an alliance headed by Serbian ruler Caslav; according to Porphyrogenitus all those tribes were Serbian. Testimonies of Al Masudi and Porphyrogenitus on the political power of Serbia at the time might give historical evidence of priest Dukljanin's stories of Caslav according to which he was a powerful ruler, who ruled not only Serbia but also all South Dalmatian Slavs (Дринов М., 1971). Racki corroborates this by saying that just like Travunia, Zahumlje and Duklja were also reined by great Serbian ruler Caslav (Yugoslavia Academy Volume XXIV, с. 84).

Inhabited cities in Serbia which is mentioned in the Porphyrogenitus book On the Administration of the Empire are: Destinik, Černavusk, Međurečje, Dresneik, Lesnik, Salines, and in Bosnia - Kotor and Desnik. Their locating caused a lot of controversy in scientific circles. According to the map of the French cartographer Delisle, Serbia (Serblia) occupied much of modern central Serbia, the Bosnian Posavina, Semberija and Podrinje (Drina Valley). North of the river Sava was stretching White Serbia (Alba Serblia), still unbaptized, and Hungary (marked as Turcia) (Грчић and Грчић, 2012).

Destinik is the city, but except that

де Лила, град Destinicum је уцртан у пределу планине Цер, а Dostinica у пределу данашњег Прокупља, ближе тадашње бугарске границе. Шафарика вероватно није навела само сличност назива на идеју да тражи Дестиникон у Десићу, у Поцерини. Планина Цер се одликује највећом концентracијом средњевековних градова, међу планинама у Србији. Ту су Тројанов град, Коњуша, Косанин град, Видин град (Археолошки споменици ..., 1953). На врху Цера налазе се развалине које народ назива „Тројанов град“. Каниц сматра да је „Горњи део Тројановог града на Церу вероватно припадао оном „Дестиникону“ (Десници), који је већ Константин Порфирогенит, као и неки новији историчари, тражио код Десића, мада му је оближњи утврђени Тројанов град свакако био непознат, јер би га иначе поистоветио са њим“ (Каниц, 1904).

Tzernabuscee на карти Де Лила означава Чернавуск којег помиње Порфирогенит (по другим ауторима Tzernabusje, Tzernavuksen). Шафарик и Новаковић су своје претпоставке утемељили искључиво на сличности топонима (у Србији - Бучје; у Босни - Бјелабуча). Јиречек и Шишић претпостављају да назив града потиче од Црни врх, Црна стена, по коме је названа жупа манастира Милешева (Schafarik, 1844 - 1847; Новаковић, 2003; Јиречек, 1959; Šišić, 1925). Назив је могао настати и према положају на реци, с обзором да у угро-финском vuoksi значи „поток, ток“. Према карти де Лила, овај град се налазио јужније од Дестиника. У пределу Црнињева (код Осечине), где се данас налазе остаци кастела из римског доба (Археолошки споменици, 1953). Постојао је и град Црнча код Љубовије, који се помиње 1367. г. као трг Форум Черенче (Динић, 1978). Етимолошки је најближа Црна Река, изнад које је смештен истоимени манастир, на 4 km јужно од Рибарића и око 30 km од Новог Пазара. Међутим, манастир је основан касније, тек у XIV веку, „на месту где се својевремено подвизивао српски светитељ

Porphyrogenitus data that Klonimir in 897/8 came in one of Serbian cities (Destinik), from which it is clear that it was located in the vicinity of the former Bulgarian border, there are no data for further identification of this city (Максимовић, 2007). According to F. Kanitz, “Desnica” was the seat of the “Veliki Župan” (Grand Prince). On the Delisle’s map, city of Destinik was drawn in the area of the mountain Cer. Šafarik was probably not submitted only with the name similarity with the idea of searching the Destinikon in Dečić in Pocerina. Cer Mountain is characterized by the concentration of the largest medieval cities among mountains in Serbia. There is Trojanov grad, Konjuša, Kosanin grad, Vidin grad (Archeological sites and monuments in Serbia, 1953). On the top of Cer Mountain are the ruins of the so called “Trojanov grad”. Kanitz believes that “the upper part of “Trojanov grad” on Cer probably belonged to this “Destinikon” (Desnica), which is already Constantine Porphyrogenitus, as well as some recent historians, were looking for near Despić. Fortified “Trojanov grad” was certainly unknown for him, because he would otherwise identified it with it” (Каниц, 1904).

Tzernabuscee (according to Delisle - Tzernabuscee, by other authors Tzernabusje, Tzernavuksen). Šafarik and Novaković their assumptions have founded entirely in the similarity of toponyms (in Serbia - Буџе; in Bosnia - Bjelabuča). Jireček and Šišić assume that the name of the city comes from Crni vrh (Black top), Crna stena (Black rock), after which was called zhupa of Mileševa monastery (Schafarik, 1844-1847; Новаковић, 2003; Јиречек, 1959; Šišić, 1990). Name could occur by the position on the river, considering that on Finno-Ugric language vuoksi means “flow, stream”. According to the Delisle’s map, the city is located south of Destinik. In the area of Crniljeva (near Osečina), where today are the remains of a castle dating from the Roman period (Археолошки споменици и налазишта у Србији I, 1953). There is also a city of Crnča near Ljubovića, which is mentioned in 1367 as square Forum Čerenče (Динић, 1978). Etymologically, closest is Crna Reka, above which is located homonymous monastery, 4 km south from Ribarić

св. Петар Коришки“ (Јанићијевић, 1998).

Megyretus (Medjuretus), је град којег према карти де Лила треба тражити у долини Велике Мораве, највероватније у близини Јагодине где се данас налази насеље Међуреч (на путу Јагодина - Лозовик). Шафарик сматра да тај појам обухвата крај код Јагодине. Новаковић се колеба између Међуречја у ужичком крају (на саставцима Мораве и Ђетиње), и локалитета на месту града Маглича у сливу Ибра. Јиречек и Шишић, такође помишљају на два локалитета, за која претпостављају да су се у 10. веку звали Међуречје: suburbium Међуречје под Самобором код Горажда или на остатке града испод тврђаве Сокола, на саставу Таре и Пиве (Schafarik, 1844 - 1847; Новаковић, 2003; Јиречек, 1959; Šišić, 1925).

Dresnen (Dresnen, Dresneik), асоцира на лужички Дрезден (Drezdane од дрезга - шума + суфикс - ane, тј. „шумски житељи“). Шафарик и Новаковић га повезују с местом Дрежник код Ужица, на шта упућује и карта де Лила. И топоним Ужице асоцира на Лужице.

Lesnec (Лесник) према карти де Лила, могао би бити средњевековни град Лешак, у долини Ибра, код места Дрен северно од Косовске Митровице, у подножју планине Копаник. Назив је везан с пределом - град су окруживале шуме (старослов. лес - шума). Постоји и град Лешак у Пологу код Тетова, који је 1184. г. заузео Стефан Немања; данас је ту манастирски комплекс из XIV века. Мишљења историчара се и овде доста разликују. Јиречек мисли да је то место Љешник у околини Призрена. По Шафарику, Лесник је данашња Лешница на реци Јадар. Новаковић претпоставља исто, да је то Љешница испод Видојевице на Церу, где су били остаци старог града (ibidem).

Salenes се према Де Лиловој карти, налазио у Западној Србији, у средњем делу тока реке Дрине. Сасвим је могуће да је он имао у виду средњевековни град Солотник (Археолошки споменици, 1953). Град који је вероватно добио име по положају на

and about 30 km from Novi Pazar. However, monastery was founded later in 14th century, “on the place where were coming Serbian saint St. Petar Koriški” (Јанићијевић, 1998).

Megyretus (Međurečje, Megyretus, Medjuretus). According to Delisle’s map, the city should be looking into the valley of the Velika Morava, probably near Jagodina where is today’s settlement Međureč (on the road Jagodina - Lozovik). Šafarik believes that this term includes area near Jagodina. Novaković vacillates between Međurečje in Užice region (at the confluence of the Morava and Đetinja), and the locality on the place of old Maglič town in the basin of the river Ibar. Jireček and Šišić also think of these two localities, which they assume that in 10th century was called Međurečje: suburbia Međurečje under Samobor, near Goražde, or the remains of the town below the fortress Sokol, on the confluence of the Tara and Piva (Schafarik, 1844-1847; Новаковић, 2003; Јиречек, 1959; Šišić, 1925)..

Dresnen (Dresneik, Dresnen), associated with the Lusatian Dresden (Drezdane, from drezga - forest + suffix - ane, that is “Forest dwellers”). Šafarik and Novaković connect it with a place Drežnik in Užice region. According to the map of Delisle, it could be a medieval town Drežnik, near Užice.

Lesnec (Lesnik), according to Šafarik its today’s Lješnica on the river Jadar. Jireček thinks it’s a settlement Lješnik near Prizren. Novaković assumed to be Lješnica below Vidojevica on the Cer mountain where were the remains of the old town. According to Delisle’s map, the city Lesnec could be medieval town Lešak in the valley of the Ibar River, north of Kosovska Mitrovica near the village of Dren, at the foot of the mountain Kopaonik. The name is associated with environment - the city was surrounded with forests (Old Slavic les - forest). There is a medieval town Lešak in Polog, near Tetovo, which in 1184 was occupied by Stefan Nemanja. Now days, monastery complex from 14th century is on that place. Historians do not share as Jirecek believes that this refers to a place called Ljesnik near Prizren. According to Safarik, Lesnik is the modern-day Lesnica upon the Jadar River. Novakovic guesses the same that it is Ljesnica

реци Солотник, налазио се код данашњег места Солотуша, јужно од Бајине Баште. Према предању, у граду се експлоатисала со (Игњић, 1985; Милићевић, 1876; Дероко, 1951). Порфириногенов назив Салинес, потиче од лат. речи *salinas* - рудник соли. Јиречек (исто Шафарик, Новаковић, Шишић) овај средњевековни град повезују са данашњом Тузлом (средњевековни *Soli*) (Schafarik, 1844-1847; Новаковић, 2003; Јиречек, 1959; Šišić, 1925; Живковић, 2007; Бабић, 2011).

Catera (Котор), према карти де Лила, налазио се у изворишту реке Босне, тј. у подручју данашњег Сарајева, па се може претпоставити да је то био средњевековни град Которац код Сарајева. Некадашњи град Котор - Декатера (од старогрчког *katareo* - што значи врела (www.visit-montenegro.com), вероватно се односи на данашњи Которац у сарајевској области, у врху Сарајевског Поља (Бенац, Сергејевски, Мазалић, 1955). Шафарик га идентификује са местом Которско на реци Босни. Новаковић се колеба између града Котор код Сарајева или града Котор на Врбањи, притоци Врбаса. Шишић претпоставља да је то град Которац код Илице, где се налазило старо словенско насеље Градина (Schafarik, 1844-1847; Новаковић, 2003; Јиречек, 1959; Šišić, 1925).

Desnec (Десник), по карти Де Лила налазио се са леве стране доњег тока реке Босне. То не противуречи етимологији, пошто се у словенским језицима у прошлости лева или десна обала реке одређивала гледајући узводно. То је древна општесловенска особеност. Савремено одређивање леве и десне стране гледајући низводно, усвојено је релативно недавно (Поспелов, 2008). Шафарик претпоставља да је то место Дешањ - Тешањ, на притоци Босне. Новаковић сматра да је то Тешањ, чије је име прво било Тесањ. По Шишићу то би могао бити један од три града (Бобовац, Сутјеска или Трстивица), који је променио своје старо име (Schafarik, 1844-1847;

under the slopes of Cer Mountain at the location of remnants of the old town (*ibidem*).

Salenes got its name from the Latin word *salinas* - the salt mine. According to Jireček (as well as Šafarik, Novaković and Šišić), this medieval town is related to today's Tuzla (*Soli*) (Живковић, 2007; Бабић, 2011). On Delisle's map city of Salenes is located in western Serbia, in the midstream of the river Drina. It is quite possible that he had in mind the medieval city of Solotnik (Археолошки споменици., 1953). City which is probably named after the location on the river Solotnik was located near present-day place Solotuša, south of Bajina Bašta. According to legend in the city was exploited salt (Игњић, 1985; Милићевић, 1876; Дероко, 1951). Porphyrogenitus's name Salines originates from Latin word *salinas* - salt mine. Jirecek (including Safarik, Novakovic, Sistic) connects this medieval town with modern-day Tuzla (medieval *Soli*) (Schafarik, 1844-1847; Новаковић, 2003; Јиречек, 1959; Šišić, 1925; Живковић, 2007; Бабић, 2011).

Catera (Kotor) Šafarik identifies it with settlement of Kotorско on the Bosna River. Novaković vacillates between the city of Kotor in Sarajevo and the city of Kotor on river Vrbani, tributary of the river Vrbas. Šišić assumes that it is a city Kotorac near Ilidža, where was the old Slavic settlement "gradina". According to the Delisle's map, the city was in the spring of river Bosna, i.e. in the area of present-day Sarajevo, and it can be assumed that it was a medieval city Kotorac near Sarajevo. The ancient city of Kotor - Dekatera from the ancient Greek *Katareo* - meaning springhead (www.visit-montenegro.com), probably related to the current Kotorac in the Sarajevo area, at the top of the Sarajevsko Polje (Бенац et al, 1966).

Desnec (Desnik). According to Deliles map, it was located on the left side of the Bosna River lower stream. This is in compliance with etymology because in the Slavic languages right and left sides are estimated in the upstream direction. Novaković considers it is Tešanj, former name of which was Tesanj. According to Šišić it could be one of three cities (Bobovac, Sutjeska or Trstivica), which changed its old name. (Schafarik, 1844-1847; Новаковић, 2003; Јиречек, 1959; Šišić, 1925).It

Новаковић, 2003; Јиречек, 1959; Šišić, 1925).

Rhazen на карти де Ли́ла, је град Раса по Порфи́рогени́ту, данашњи Ражањ. Ту је од римског па све до турског времена био гранични прелаз. Порфи́рогени́т га не убраја међу прве насељене градове, него извештава да су Срби заробљеног бугарског принца Владимира пратили до границе, до Раса. Према М. Динићу, „не би било искључено да је Раса по Порфи́рогени́ту припадала Бугарској. У сваком случају била је гранична тврђава између две земље“ (Динић, 1978).

Константин Порфи́рогени́т је дао само неколико крупних контура граница првобитних српских земаља. Границе „Серблије“ средином X века, могу се оријентисати према рекама, иако су оне непрецизно уцртане. Према броју градова може се закључити да је „Серблија“ била релативно добро насељена, више него Панонија и околне земље (Грчић и Грчић, 2012).

Одмах је јасно, да су српска племена населила крајње разноврсне у географском погледу области. Де Ли́л није исцртао путеве, али је сигурно да је између различитих области и племена недостајала добра и сигурна комуникација. То је ишло на руку политичко-територијалном уситњавању и стварању више историјских језгара првих српских држава у изолованим жупним областима. Та чињеница је оставила трајан печат на српски средњовековни развој и предодредила практичну немогућност политичког уједињавања српске етничке масе. Због недостатка довољних информација нису добро утврђена сва секундарна кретања, насељавања и асимиловања српских племенских група.

is an ancient common Slavic characteristic. Modern determining of left and right side by looking downstream was adopted relatively recently (Поспелов, 2008).

Rhazen (Rasa) is according to Porphyrogenitus place near the Serbian- Bulgarian border, but it is not counted among first inhabited cities. He reports that the Serbs escorted captured Bulgarian Prince Vladimir to the border, to the Rasa. According to M. Dinić, “it would not be excluded that Rasa belonged to Bulgaria according to Porphyrogenitus. Anyway, it was border fortress between the two countries” (Динић, 1978). On the Delisle’s map, on the border between Serbia and Bulgaria is a settlement “Rhazen” (today Ražanj), which then belonged to Bulgaria. From Roman to Ottoman times, there was border crossing.

Emperor Constantine gave a few major outlines of the boundaries of the primary Serbian countries (Fig. 1). Borders of “Serblija” in mid-10th century can be oriented towards the rivers, although they are imprecisely drawn. According to the number of cities it can be concluded that the “Serblija” was relatively well populated, more than Pannonia and surrounding countries (Грчић and Грчић, 2012).

It is clear that the Serbian tribes inhabited geographically diverse areas. Deliles did not draw the roads but we can tell that there had been no secure and good communications between the tribes and areas. This further contributed the political-territorial attrition and creation of multiple historical cores of the first Serbian countries isolated in counties. This fact had left a permanent mark on the Serbian medieval prosperity and disabled the unity of the Serbian ethnic mass. Due to the lack of information, we cannot tell for certain about the secondary migrations, inhabitations, and assimilation of Serbian tribes.

ПЕРЦЕПЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
ПОЛОВИНОМ X ВЕКА

Од свих земаља насељених Србима у VII веку, Босна је најкасније изашла на историјску сцену. Та тешко доступна планинска земља дуго времена је представљала праву загонетку за Византијске и Европске хроничаре. Нема података о приликама у Босни и Херцеговини у овом најранијем раздобљу након досељења Словена, ни историјских, ни археолошких. Ако из других области насељених Словенима знамо да су они живели у племенским и родовским заједницама, то можемо претпоставити и за ове крајеве. Уколико су постојале неке политичке целине, то су морале бити жупе, којима су на челу били жупани. Називи ових заједница носе топографско обележје - Травуњани, Захумљани, Неретљани.

Према истраживачима културне историје Босне и Херцеговине, први спомен имена Босна јавља се у Порфиригеновом Спису О народима. У оквиру земаља у провинцији Далмацији, Порфиригенит Босну спомиње као део српске државе кнеза Часлава, док су остале области обухваћене као земље Неретљана, Захумљана и Травуњана, којима управљају архонти. Тврдњу В. Ђоровића (1935), да Босна у X веку представља само географски појам, односно територијалну а не националну творевину, потврђују подаци 48. главе Књиге о церемонијама (*De cerimoniis I*), у којој се наводе архонти јужнословенских племена: Хрватске, Срба, Захумљана, Конавља, Требињана и Дукље, којима византијски цареви Константин и Роман упућују наредбе. На основу тога може се закључити, да се ради о времену између 945. и 959. године када је Константин VII владао уз савладарство свога сина Романа II (Максимовић, 2007). Уочава се да међу поменутиим владарима, нема архонта Босне. Босна је представљала само део тадашње српске државе, није имала политичку самосталност, а самим тим ни сопственог владара, којем би могла бити упућена писмена наредба (Бабић, 2011).

У 32. поглављу „О Србима и земљи у којој сада обитавају“, наведено је 6 градова у

PERCEPTION OF BOSNIA AND
HERZEGOVINA IN MID-10TH CENTURY

Of all countries inhabited by Serbs in the 7th century, Bosnia is last one to come on the historical scene. Hardly accessible mountainous country a long time was a real mystery for the Byzantines and Europeans. There are no archaeological or historical data on events in Bosnia and Herzegovina in the earliest period of Slavic colonization. Other Slavic regions help us conclude that they lived in tribes. If there were some political unions, those must have been counties managed by county prefects. Names of those communities had topographic features – Travuniani, Zahumljani, Neretvljani.

According to cultural-historical researches, Bosnia was mentioned for the first time in Porphyrogenitus's writing *On Peoples*. He spoke of Bosnia as a part of duke Caslav's Serbian country whereas other areas were referred to as countries of Neretvljani, Zahumljani, and Travuniani run by archon. V. Ćorović's claim (1935) that 10th century Bosnia was nothing but a geographical term referred to the territorial and not a national state, which was confirmed by the data from chapter 48 of *De cerimoniis I*, in which archons were listed from all South Slavic tribes as follows: Croatian, Serbian, Zahumljani, Konavljani, Trebinjani, and Dukljani under the jurisdiction of Byzantine emperors Constantine and Roman. This helps us determine that this happened sometime between 945 and 959 when Constantine VII co-ruled with his son Roman (Максимовић, 2007). We notice that among all archons Bosnia did not have one but it was rather a part of Serbian state, it did not have its political independence or a ruler to whom the orders could be sent (Бабић, 2011).

Evidence of peoples of the Byzantine Emperor contains the oldest data of the territory of Bosnia. In chapter 32 of DAI "Of the Serbs and the lands in which they live" are listed six cities in baptized Serbia, and 2 cities, Kotor and Desnik, in Bosnia. Therefore, it talks about Bosnia as an integral part of the Serbian state. The names of Roman settlements in the area

покрштеној Србији, и 2 града, Котор и Десник, у области Босне. Називи римских насеља на простору данашње Босне и Херцеговине готово су потпуно нестали; нису сачувани чак ни у словенизираном облику. На основу Порфирогенитовог списка у земљи Босни постојали су, у првој четвртини Х века само два града, Катера (Которац код Сарајева, близу Илиће) и Десник (Живковић, 2000). Десник није поуздано идентификован. Шафарик и Новаковић мисле да је у питању место Тешањ. На карти Де Лија Desnes (Десник) је смештен близу Дервенте. Постоји знатан број археолошких налазишта код Дервенте, чак из доба палеолита (Детлак код Дервенте), прелазног доба - енеолита (Лупљаница код Девенте), бронзаног доба (Вис код Дервенте), раног средњег века (Смртић у околини Дервенте) (Бенац, 1966).

Према спису Константина Порфирогенита, половином Х века на територији данашње Босне и Херцеговине постојале су четири политичко-територијалне формације са мањим или већим ступњем самосталности. То су: Требиње са Конавлима, Хум, један део области Неретљана и Босна. Анонимни аутор тзв. Летописа Попа Дукљанина, који је назван и Барски родослов, из XII века, наводи да је конфликт између рашког (српског) кнеза Часлава и Мађара у Х веку, који се завршио трагично по српског кнеза, почео због продора Мађара у Босну (Матанов, 2002). После погибје Часлава у борби са Мађарима, Босну је покорио хрватски краљ Крешимир II. Након освајања од стране македонског цара Самуила крајем Х века, и његовог пораза, Босна као и остале балканске земље, поново је потпала под врховну власт Византије (Бенац, 1966).

Првобитна Босна простирала се у горњем току реке Босне и њених притока у овом делу. У следећим вековима Требиње и Хум остају аутархичне територије под врховном влашћу дукљанских и рашких владара, неретљанска област добрим делом улази у састав хрватске државе, а Босна се постепено проширује и све више осамостаљује. До средине XII века она се проширила до граница Хрватске на западу и Дрине на истоку, обухватајући Доње крајеве око река Сане и Врбаса, Усору, Соли и Подриње. Тај

of present-day Bosnia and Herzegovina are almost completely gone; it is not preserved even in slavonized form. Based on Porphyrogenitus writings, in the first quarter of 10th century in Bosnia exist Katera and Desnik (Живковић, 2000). Most scientists city of Katera identify with medieval settlement of Kotorac near Ilidža, in Sarajevo. Desnik has not been reliably identified. Šafarik and Novaković think that this is a place Tešanj. On Delisle's map city of Desnes (Desnik) is located near Derventa. There are a number of archaeological sites in Derventa, speaking about the settling of northern Bosnia even from the time of the Palaeolithic (Detlak near Derventa), a transitional era - the Neolithic (Lupljanica near Derventa), Bronze Age (Vis near Derventa), Early Middle Ages (Smrtić around Derventa) (Бенац, 1966).

According to Constantine Porphyrogenitus's writings, in mid-10th century the modern-day Bosnia and Herzegovina territory had four political-territorial formations which had been more or less independent: Trebinje with Konavli, Hum, a part of Neretvljani area, and Bosnia. An anonymous author of so-called Annals of Pop Dukljanin (also referred to as Barski rodoslov) from 12th century, wrote about a 10th century conflict between the Raski (Serbian) duke Caslav and the Hungarians that had been tragic for the Serbian duke and which had been triggered by Hungarian raid towards Bosnia (Матанов, 2002). After Caslav's death, Bosnia was conquered by the Croatian king Kresimir II. After Macedonian emperor Samuil conquered Bosnia in 10th century and lost it again, it fell under the Byzantine rule again (Бенац, 1966).

The original Bosnia covered the territory around the upper Bosnia River stream and its tributaries. In the centuries to follow, Trebinje and Hum remained autarchic territories under the reign of ruler of Raska and Duklja, Neretvljani area fell under the rule of Croatian state, and Bosnia gradually expanded and gained more independence. By mid-12th century, it expanded all the way to the Croatian borderline in west and the Drina River in east, covering lower streams of Sana and Vrbas rivers, Usora, Soli, and Podrinje.

развитак нарочито је интензиван од половине XII века и представља посебну епоху у општем току историје.

ЗАКЉУЧАК

За упознавање регионалне геополитичке и антропогеографске структуре Западног Балкана у раном средњем веку, велика заслуга припада цару Константину VII Порфирогениту, који је оставио драгоцене податке о распрострањености Словена на Балкану од времена цара Ираклија (610-641), па до средине X века. С обзиром на то да се његово дело *De Administrando Imperio* узима као основни документ за доказивање досељавања Срба на Балкан у VII веку, његову аутентичност доводе у питање поборници хипотезе о аутохтоном пореклу Срба на овим просторима. Још од првог преписа из времена Јована Дуке, преко првог штампаног издања у Лајдену 1611. године, па све до данас појавило се безброј издања овог дела и превода на разне светске језике. Велики допринос дао је бенедиктинац Анселмо Бандури, пореклом из Дубровника (1670-1743), истакнути историчар, који је узео учешће у изради Париског корпуса, у коме је дао и ново издање чувеног Порфирогенитовог списка. Један од најзначајнијих извора за осветљавање старих географских података о земљама и насељеним градовима наведеним у делима Порфирогенита је историјско-географска карта познатог француског картографа с краја XVII и почетком XVIII века, Гијома Де Лиља, на којој су приказани Порфирогенитови подаци, чије упознавање коригује и употпуњује представе о овој теми. Компаративним вредновањем достигнућа историјске географије и картографије, могуће је употпунити фрагментарну и мозаичну слику културно-географске и геополитичке структуре Западног Балкана, о којој је писао Порфирогенит. Због недостатка изворне грађе, неке представе и тврдње изведене на основу списка Порфирогенита и карте Де Лиља остају на нивоу хипотезе, али их не трба априори одбацивати, већ проучавати у историјско-географском контексту и критички вредновати.

The expansion was especially intense starting with mid-12th century and was an important epoch in the general course of history.

CONCLUSION

In order to gain more knowledge on the regional geopolitical and anthropogeographical structure of the Western Balkans in early Middle Ages, we have to pay tribute to emperor Constantine Porphyrogenitus VII, who had left priceless data on the Slavic coverage of the Balkans since emperor Iraklije (610-641) until mid-10th century. As his book *De Administrando Imperio* is the ground document for the proof of Slavic inhabitation of the Balkans in 7th century, the authenticity is questioned by supporters of the hypothesis on the autochthone origin of the Serbs. Ever since the writings of Jovan Duka, the first printed edition from Laiden in 1611, until today the book has been printed and translated into many languages. There was a great contribution by Benediction scholar Anselmo Banduri from Dubrovnik (1670-1743), a famous historian, who participated in the design of Paris Corpus, in which the famous writings of Porphyrogenitus was printed. One of the most relevant sources for understanding the old geographical data on countries of Porphyrogenitus's writings is the map of a famous French cartographer Gillaume Deliles (late 17th and early 18th centuries), which displays Porphyrogenitus's data and corrects and completes this topic. Comparative evaluation of achievements of historical geography and cartography helps us complete the fragmented and mosaic idea of cultural-geographical and geopolitical structure of West Balkans that Porphyrogenitus had written about. Due to the lack of sources, Porphyrogenitus and Deliles data are mere hypothesis but should not be apriori rejected and should be studied within an appropriate historical-geographical context and critically evaluated.

ЛИТЕРАТУРА/BIBLIOGRAPHY

- Археолошки споменици и налазишта у Србији - I (1953). Западна Србија. Грађа књ. IX. Археолошки институт САНУ. књ. 2. Београд.
- Бабић Б. (2011). *Византијски и поствизантијски извори о простору и положају средњовековне Босне*, Зборник радова Византолошког института XLVIII, 2011. с. 39-50.
- Бенац А., Сергејевски Д., Мазалић Ђ. (1955). *Културна историја Босне и Херцеговине*. Сарајево: Народна просвјета.
- Бенац А., и др. (1966). *Културна историја Босне и Херцеговине*, В. Маслеша, Сарајево
- Bulić, Fr. (1885) *Inscrizioni inedite. Bullettino di arheologia e storia dalmata*, VIII. Spalato.
- Vego M., (1981). *Historija Brotnja od najstarijih vremena do 1878. godine*, Čitluk.
- Harley J. B., (1990). *Introduction: Text and Contexts in the Interpretation of Early Maps*. Buisseret D. (ed.) *From Sea Sharts to Satellite Images: Interpreting North American History through Maps*, University of Chicago Press, Chicago, 3-15.
- Максимовић Љ., уредник (2007): *Византијски извори за историју народа Југославије, том II*. (2007). Византолошки институт САНУ. Пос. изд. Књ. 33. Београд.
- Gašparević R. (1970). *Bosna i Gercegovina na geografskim kartama od prvih početaka do kraja XIX vijeka*. ANU BiH, Djela, kw. XXXVII, Sarajevo.
- Грчић М. и Грчић Љ. (2012). *Први насељени градови покрштене Србије X века према Константину Порфирогениту, на карти Гијом Делила*, Гласник Српског географског друштва бр. 1., 2012., с. 1-14.
- Дероко А. (1951). *Средњовековни градови у Србији*. Београд.
- Динић М. (1978). *Западна Србија у средњем веку*, Српске земље у средњем веку, Београд.
- Дринов М. (1971). *Избрани съчинения, том I*. Софија. Наука и изкуство.
- Јиречек К. (1959). *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем вијеку*. Зборник Константина Јиречека I, Српска академија наука, пос. изд., књ. CCC XXVI, с. 205-271.
- Живковић Т. (2007). *Јужни Словени под византијском влашћу 600-1025*. „Чигоја“. Београд.
- Живковић Т. (2012). *О такозваној „Хроници српских владара“ из Списа De Administrando Imperio цара Константина VII Порфирогенита*. Византијски свет на Балкану. Византијски институт САНУ, пос. изд., књ. 42/2. Београд, 2012. стр. 313-332.
- Игњић С. (1985), *Бајина Башта и околина, књ. I*. Народна библиотека, Бајина Башта. *Историја народа Југославије*. (1953). Београд
- Јанићијевић Ј. (уред.), (1998). *Културна ризница Србије*. Идеа. Београд.
- Јиречек К. (1959). *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем веку*. Зборник Константина Јиречек. I. Београд (Праг 1879). 207- 303.
- Јовановић В. (2003). *Географске карте и планови Београда у путописним делима*. Институт за балканолошке студије (сепарат). Београд.
- Каниц Ф. (1991). *Србија – земља и становништво. Књ. I*. СКЗ. Београд. 1991 (1904).
- Каплан М. (2007). *Византија* (превод са француског), Клио, Београд
- Крешевљаковић Х., Капицић Х. (1954). *Стари херцеговачки градови*. Наше старине II. Сарајево.
- Лојовић Милинић Н. (2014). *Традиционални типови насеља и кућа Источне Херцеговине*. Рукопис припремљен за штампу.
- Матанов Х. (2002). *Средновековните Балкани*. Исторически очерци. Парадигма. Софија.
- Милићевић Ђ. М. (1876). *Кнежевина Србија*. Београд.
- Младенов М. (1967). *Бугарско-српскохрватски речник*. Нолит, Београд.
- Nacional geographic Mapping the World An Illustrated History of Cartography* (Ralph E. Ehrenberg), Nacional geographic Society Washington, D. C. 2006.
- Накићеновић, С. (1990). *Книнска крајина*. Београд-Книн, репринт. стр. 107.

- Новаковић Б. (2012). Дукља у спису *De Administrando Imperio*. Зборник радова Византолошког института, XLIX. Београд.
- Новаковић С. (2003). *Српске области XI и XII века, Списи из историјске географије. Књ. II*. Завод за уџбенике и наставна средства. Београд. с.103-213.
- Норић Џ. Џ. (2010). *Византија - врхунац* (прев.: П. Урошевић), Евро - Гиунти, Београд.
- Острогорски Г., *Историја Византије*, Српска књижевна задруга, 1959.
- Орачев А. (2005). *България в европејските картографски представи до XIX век*. „Борина“. Софија.
- Racki F. (1877). *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb. Речник латинско-српскохрватски (1967) (приредио Бранислав Грујић), Просвета, Београд.
- Радојчић Н. (1927). *Географско знање о Србији почетком 19. века*, Посебна издања географског друштва, свеска 2., Београд.
- Sandler C. (1905). *Die Reformation der Kartographie um 1700* (Munich, 1905)
- Schafarik P. J. (1844-1847). *Slavische Alterhümer I - II*, Leipzig.
- Срејовић Д. (одг. уредник). (1991). *Увод. Србија и суседне земље на старим географским картама*. Српска академија наука и уметности. Београд.
- Stojanovich T. (1994). *Balkan Words, The First and Last Europe*. M. E. Sharpe. Armonk, New York, London.
- Ћирковић С. (1998). „Насељени градови“ *Константина Порфирогенита и најстарија територијална организација*. Зборник радова Византолошког института. 37 (1998). 9-32. Београд.
- Фарчић А., (1980). *Река Сава као северна граница Босанске Крајине*, Крајина и Крајишници II, Београд, 1970.
- Ферјанчић А. (1968). *Границе Крајине и границе између Порфирогенитове Србије и Хрватске*, Крајина и Крајишници, Београд.
- www.visit-montenegro.com
- Fürst B., Bjeliš I. Z. (2007). *Images of the Croatian Borderlands: Selected Examples of Early Modern Cartography*. Hrvatski geografski glasnik 69/1 - 23 (2007.), с. 5 - 21.
- Поспелов Е. М. (2008). *Географические названия России. Топонимический словарь*. Астрель. Москва.
- Šišić F. (1990). *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Zagreb 1925. (1990).
- Шкаламера Ж. (1991). *Картографија Србије и југословенских земаља од почетка XVI до краја XIX века*. Србија и суседне земље на старим географским картама, Галерија САНУ (каталог), Београд.
- Wolff L. (1994). *Inventing Eastern Europe. The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford University Press. Stanford, California.